

VILNIAUS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO ADMINISTRAVIMO FAKULTETAS
VADYBOS KATEDRA

Eglė KUNELYTĖ

Kokybės vadybos programa

MAGISTRO DARBAS

SOCIALIAI ORIENTUOTOS ŽALIOSIOS EKONOMIKOS
KONCEPCIJŲ TAIKYMAS LIETUVOS KAIMO BENDRUOMENIŲ
DARNIAM VYSTYMUISI

THE APPLICATION OF SOCIALLY ORIENTED GREEN ECONOMY
CONCEPTS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF LITHUANIAN
RURAL COMMUNITIES

Leidžiama ginti _____
(parašas)

Katedros vedėja prof. **D. Diskienė**

Magistrantas _____
(parašas)

Darbo vadovas _____
(parašas)

Prof. dr. D. Serafinas

Darbo įteikimo data:
Registracijos Nr

Vilnius, 2020

TURINYS

ĮVADAS	3
1. SOCIALIAI ORIENTUOTOS ŽALIOSIOS EKONOMIKOS TEORINIS VERTINIMAS 6	
1.1. Socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos samprata.....	6
1.2. Socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos svarba ir įtaka	11
1.3. Lietuvos kaimo bendruomenių darnaus vystymosi teorinis modelis.....	14
2. SOCIALIAI ORIENTUOTOS ŽALIOSIOS EKONOMIKOS KONCEPCIJŲ TAIKYMO LIETUVOS KAIMO BENDRUOMENĖMS EMPIRINIS TYRIMAS	20
2.1. Empirinio tyrimo metodologija.....	20
2.2. Atvejų analizė	23
2.3. Ekspertų apklausa	29
2.4. Tyrimo duomenų analizė ir apibendrinimas	40
3. SOCIALIAI ORIENTUOTOS ŽALIOSIOS EKONOMIKOS KONCEPCIJA PAREMTAS LIETUVOS KAIMO BENDRUOMENIŲ DARNAUS VYSTYMOSI MODELIS IR REKOMENDACIJOS.....	42
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	45
LITERATŪROS SĄRAŠAS	47
SANTRAUKA.....	52
SUMMARY	54
PRIEDAI.....	56

IVADAS

Darbo temos aktualumas ir naujumas.

Lietuva nuo seno garsėjo savo žemdirbystės sugebėjimais ir klestėjimu. Praėjus kiek daugiau nei dešimtmečiui nuo Lietuvos tapimo Europos sąjungos nare, lietuviška žemdirbystė gerokai pasikeitė. Tam turėjo įtakos ES parama ūkių modernizavimui. Ūkininkai įsigijo šiuolaikiškesnių padargų, traktorių ir kombainų. Kai atrodė, kad situacija taisosi į gera, įvyko labai įdomus reiškinys. Šalyje kaimas nyksta. Gyventojai iš kaimų ir rajonų keliai į didesnius miestus ar net palieka šalį vengdami skurdo ir socialinės atskirties. Rajonuose nebelineka bendruomenių, jos nyksta, vyksta gyventojų susvetimėjimas. Jaunimas renkasi ateitį didžiuosiuose šalies miestuose ar užsienyje. Kaime ir rajonuose paliekant tik pensinio amžiaus gyventojus – jų tėvus. Matydami kaip sunkiai vargsta tėvai, jaunimas nenori perimti jų ūkių.

Šiuo metu didžioji dalis šalies ūkininkų yra arti bankroto ribos. Išsilaiko tik stambiausi žemdirbiai. Mažesni ūkininkai priversti parduoti savo galvijus, kadangi nebeįstengia iš jų pragyventi. Lietuvos statistikos duomenimis 2018 metais žemiau skurdo ribos gyveno 31,3 proc. Lietuvos kaimo gyventojų. Tuo tarpu 5 - iuose didžiuosiuose Lietuvos miestuose skurdo rizikos lygis siekia 13,8 proc. Šie rodikliai reiškia, kad gyventojai gyvena namų ūkiuose, kuriuose yra jaučiamas skurdas dėl pajamų, yra sunkus materialinis nepriteklus arba yra labai mažas užimtumas (remiantis „Eurostat“ duomenimis).

Taip pat, reikėtų nepamiršti ir Lietuvos kaimo gėrybių, kurių situacijai blogėjant bus įsigyti tik sudėtingiau. Augindami savus produktus, tausojame aplinką, nenualiname dirvožemio, produktai būna sveikesni ir naudingesni žmogaus sveikatai. Taip pat, augindami ir vartodami savus produktus prisidedame ir prie žaliosios ekonomikos judėjimo. Europos komisija pabrėžia, kad gamtiniai ištekliai yra riboti. Nenaudodami jų veiksmingai, ekonomikos augimas bus paremtas ateities kartų sąskaita. Todėl šiuo metu, jeigu nesielsime sąmoningai su mus supančia aplinka, negalėsime užtikrinti gyvenimo kokybės savo vaikams ar anūkams.

Taigi, dabartinė situacija leidžia daryti prielaidą, kad jeigu nebus imtasi priemonių, lietuviškas kaimas ir jo bendruomenės išnyks ir liks tik didieji Lietuvos miestai. Valdžios atstovai neskatina ir nesuteikia pakankamai sąlygų inovacijoms ir socialiam verslui kurtis kaimo vietovėse. O taip pat, neatsiranda ir lyderių, kurie rizikuotų savo nuosavu kapitalu ir pradėtų kurti gamyklas ar smulkiuosius verslus atokiau nuo didžiųjų šalies miestų. Pasaulinių judėjimų socialinės ir žaliosios ekonomikos pagalba galima kurti ir plėtoti visuomenės gėrovę, tai rodo geroji patirtis kitose Europos valstybėse. Nors užsienio autoriai įvairiais aspektais nagrinėja socialinės ekonomikos bei žaliosios ekonomikos plėtros galimybes, tačiau nėra

atlikta mokslinių tyrimų dėl socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos plėtotės Lietuvoje galimybių ir modeliavimo, siekiant užtikrinti kaimo bendruomenių darnų vystymąsi.

Tyrimo objektas: Lietuvos kaimo bendruomenių darnus vystymasis socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos kontekste.

Mokslinė problema.

Nėra nagrinėta kaip galėtų pasaulyje žinomų socialinės ir žaliosios ekonomikos koncepcijų taikymas užtikrinti darnų vystymąsi Lietuvos kaimo bendruomenėse.

Probleminis klausimas.

Kokių priemonių turi būti imtasi, kad gyventojai nenorėtų palikti, o savo ateitį sietų su gyvenimu Lietuvos kaimo bendruomenėse?

Darbo tikslas.

Išnagrinėjus mokslinę literatūrą ir atlikus socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos koncepcijų taikymo Lietuvos kaimo bendruomenėms autorinį tyrimą, sukurti ekonominės gerovės modelį, kurio pagalba būtų užtikrinamas Lietuvos kaimo bendruomenių darnus vystymasis.

Darbo uždaviniai:

1. Atlikus mokslinės literatūros analizę sukurti Lietuvos kaimo bendruomenių darnaus vystymosi teorinį modelį.
2. Atlikti atvejo analizę Europos kaimo bendruomenėse ir įvardinti veiksnius kas skatina darnų vystymąsi kaimo bendruomenėse.
3. Atlikti autorinį kokybinį tyrimą su potencialiais socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos atstovais ir išsiaiškinti kokie procesai ir veiksmai paskatintų bendruomenių plėtrą Lietuvoje.
4. Apibendrinti gautus rezultatus ir sukurti socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos koncepcijomis paremtą kaimo bendruomenių darnaus vystymosi modelį bei pateikti siūlymus darnaus vystymosi užtikrinimui.

Tyrimo ribos ir apribojimai.

Darbe bus nagrinėjama tik Europos lygmenyje vykstantys procesai. Socialinės ir žaliosios ekonomikos principų nagrinėjimas Europoje leis pasiūlyti tinkamesnius sprendimus Lietuvos situacijai pagerinti.

Darbo metodai.

Darbe nagrinėjama socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos koncepcija ir principai. Remiantis Lietuvos ir užsienio autorių moksline literatūra atliekama analizė leidžia suformuoti teorinį Lietuvos kaimo bendruomenių darnaus vystymosi modelį. Autorinio tyrimo metodai:

atvejo analizė ir kokybinis giluminis, pusiau struktūruotas interviu. Šių metodų dėka tikrinamas teorinis darnaus vystymosi modelis. Tyrimo metu nustatomi veiksniai, kurie skatina bendruomenių darnų vystymąsi Europos šalyse bei leidžia įvardinti esmines problemas Lietuvos kaime. Tyrimų metu surinkta informacija panaudojama teorinio modelio patobulinimui ir pasiūlymų suformavimui.

Darbo struktūra: darbą sudaro 46 puslapiai, 44 literatūros šaltiniai, 5 paveikslai, 5 lentelės ir 1 priedas.

1. SOCIALIAI ORIENTUOTOS ŽALIOSIOS EKONOMIKOS TEORINIS VERTINIMAS

1.1. Socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos samprata

Šiame skyriuje nagrinėjama socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos samprata – kokie elementai, ryšiai ir procesai ją sudaro, kokia kuriama jos vertė gali padėti Lietuvos kaimo bendruomenių darniajam vystymuisi, kada atsirado ši ekonomikos sąvoka, kurios Europos šalys jau aktyviai naudoja jos principus ir kokią svarbą ir/ar įtaką gali padaryti Lietuvos kaimo bendruomenių vystymuisi.

Socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos samprata apjungia dviejų skirtingų organizacijų siūlomas programas, kurios rūpinasi žmonių ir aplinkos gerove. Pirmoji organizacija, tai Jungtinės Tautos. Jų aplinkos apsaugos programos 2008 m. paskelbta iniciatyva – Žalioji (ekologinė) ekonomika (angl. Green economy), kuri veikia principu: pagerinkime žmonių gerovę ir socialinę lygybę, mažindami aplinkosauginės rizikas ir problemas. Veiksmų planas pasižymi valstybėms narėms teikiamomis konsultacijomis bei bendradarbiavimo skatinimo tarp nevyriausybinų organizacijų, verslo ir mokslo institucijų. O antroji organizacija – Europos komisija. Jų iniciatyva „Socialinė ekonomika“ (angl. Social economy) kuria naują ekonomikos sektorių, kuris patenkina socialinius ir žmogiškuosius poreikius, kurių netenkina privatus ir viešasis sektorius. Kad geriau suprasti kaip veikia socialiai orientuota žilioji ekonomika, reikalinga Žaliąją ir Socialinę ekonomikas išnagrinėti atskirai.

Žalioji ekonomika.

Žalioji ekonomika labiau dėmesį kreipia į aplinką. Ją galima priskirti kaip dalį ekologinės ekonomikos, kadangi žilioji ekonomika siekia sukurti subalansuotus santykius su ekosistema, nuo kurios mes esame priklausomi. Ji pasižymi mažu šiltnamio dujų išmetimu į aplinką, aukštu resursų panaudojimo efektyvumu bei socialine integracija. Žaliosios ekonomikos iniciatyvos esmė, kad nepasieksime pusiausvyros su aplinka be socialinio teisingumo. Britų mokslininkės M.S. Cato teigimu žmonės tūkstančius metų tenkino savo poreikius dirbdami žemės plotus ir gyvendami santarvėje su gamta. Tačiau industrinė rinkos sistema suardė šią pusiausvyrą. Didžiausia problema su kuria susiduriama yra tai, kad valdžios atstovai savo šalies piliečius veikia per psichologinę prizmę, bandydami įkainoti gamtą. Tačiau tai gamtos išsaugojimo atveju yra nieko nedarymas. Gamta turėtų būti laikoma neįkainojama.

Norint tikrai prisidėti prie ekologinės padėties gerinimo reikia pertvarkyti žmonių santykius su kitais žmonėmis, gyvūnų rūšimis ir su gamta. Reikia išmokti tenkinti savo poreikius, suvokiant ribas. Tikrai galima sutikti su M.S. Cato idėjomis, kadangi stebint Lietuvos atveju siūlomą įvesti taršos mokestį priverčia ne vieną šalies gyventoją paklausti, o kaip šie surinkti pinigai padės išsaugoti gamtą?

Žalioji ekonomika skatina gerovės augimą, kurį galima pasiekti su darniu aplinkos išteklių panaudojimu. Gyventojų pajamų augimas ir darbo vietų kūrimas vyksta investuojant į šiltnamių dujų išmetimo bei taršos mažinimą, energijos ir išteklių efektyvų panaudojimą, ekosistemos ir biologinės įvairovės išsaugojimą. Tai yra ekonomika vystoma derinant ekonominę, socialinę ir ekologinę darniojo vystymosi sampratą, kad ateities kartoms būtų užtikrintas toks pats pajamų kiekis, kokį turi dabartiniai šalies gyventojai. Dalyvaujančiosios žaliosios ekonomikos partneriai (angl. Partnership for Action on Green Economy (trump. PAGE)) išskiria penkis žaliosios ekonomikos principus. Remiantis žemiau išvardintais principais galima pasiekti ekonomines reformas įvairiuose kontekstuose:

1. *Gerovės principas*. Ekonomika įgalina visus žmones kurti ir mėgautis klestėjimu. Žaliosios ekonomikos centras – žmogus. Jo gerovė palaikoma daug dėmesio skiriant auginimui. Investicijos teikiamos tvariai natūraliai sistemai, infrastruktūrai, žinioms ir išsilavinimui. Tai suteikia galimybes žaliems ir padoriems pragyvenimo šaltiniams, įmonėms ir darbo vietoms. Visa sistema pastatyta ant kolektyvinių veiksmų dėl viešųjų gėrybių, tačiau remiasi individualiu pasirinkimu.

2. *Teisingumo principas*. Ekonomika skatina lygybę tarp kartų. Ji įtraukia ir nediskriminuoja. Tolygiai paskirstydama sprendimų priėmimą, gaunamą naudą ir tenkančias išlaidas, vengia elito ir ypač palaiko moterų įgalinimą. Principas grindžiamas solidarumu ir socialiniu teisingumu, stiprinant pasitikėjimą, socialinius ryšius ir remiant žmogaus, vietinių darbuotojų, tautos ir jos mažumų teises ir tvarią plėtrą. Skatinant mažų, vidutinių ir socialinių įmonių veiklą bei nepaliekant užnugaryje darbuotojų keičiantis sąlygoms, o suteikiant visas sąlygas pažeidžiamoms grupėms socialinę apsaugą ir perkvalifikavimą.

3. *Planetos ribotumo principas*. Ekonomika saugo, atkuria ir investuoja į gamtą. Ji atpažįsta ir puoselėja gamtos vertybių įvairovę: funkcinė – prekių ir paslaugų teikimui, kuri yra ekonomikos pagrindas; kultūrinė – kuri yra visuomenės pagrindas; ekologinė – kuri yra viso gyvenimo pagrindas. Taip pat, pripažįsta, kad gamtos ištekliai yra riboti ir reikia su jais elgtis atsakingai, kad išvengti kritinių ekologinių reiškinių, kuriais būtų pažeidžiama klimato stabilumas. Todėl yra investuojama į apsaugą, auginama ir atkuriamą biologinę įvairovę, dirvožemis, vanduo, oras klimatas ir kitos ekosistemos.

4. *Efektyvumo ir pakankamumo principas.* Ekonomika paremta tvaria gamyba bei vartojimu. Į aplinką išskiriant mažai anglies dioksido, tausojant išteklius. Tai skatina kurtis naujus ekonominio vystymosi modelius pripažįstant, kad norint išsaugoti planetą, būtina iš esmės pakeisti gamtos išteklių suvartojimą iki fiziškai tvarios apimties, kada suvartojama tik tiek, kiek žemė pati gali atsinaujinti. Taip padedant naują paslaugų ir prekių vartojimo socialinį pagrindą kada teršėjai susimoka didelius mokesčius, o lengvatas gauna tie, kurie pasiekia ekologiškus rezultatus.

5. *Gero valdymo principas.* Ekonomikai vadovauja integruotos, atsakingos ir lanksčios institucijos. Jos darniai integruojasi ir bendradarbiauja horizontaliai visuose sektoriuose ir vertikalčiai visuose valdymo lygiuose. Kad šios institucijos veiktų sklandžiai ir su visuomenės pritarimu, reikalingas visuomenės įsitraukimas ir dalyvavimas, socialinis dialogas, skaidrumas, demokratija, atskaitomybė ir laisvė iš visų suinteresuotų institucijų: valstybinių, privačių ir pilietinės visuomenės. Tai skatina decentralizuotą sprendimų priėmimą vietos ekonomikoje ir natūralų sistemos tvarkymą išlaikant stiprius bendrus, centralizuotus standartus, procedūras ir atitikties sistemas. Vadovaujantis šiuo principu yra sukuriama finansinė sistema, kurios tikslas yra skleisti gerovę ir tvarumą, kurie tarnauja visuomenės interesus.

Apibendrinant šiuos principus galima pasakyti, kad žalioji ekonomika yra universali ir permaininga, kuri iš esmės priverstų keisti dabartinės vyriausybės prioritetus. Remiantis žaliosios ekonomikos iniciatyva ekonominė gerovė turėtų būti kuriama išlaikant socialinį teisingumą ir nepažeistą aplinką. Reikalingus pokyčius realizuoti nėra lengva, tačiau būtina norint pasiekti tvaraus vystymosi tikslus.

Socialinė ekonomika.

Ši samprata susiformavo Prancūzijoje ir iki šiol yra vienas labiausiai augančių sektorių ekonomikoje. Pirmiausiai galima manyti, kad socialinė ekonomika tai ekonomikos šaka, kuri ne tik susijusi su prekių ar paslaugų judėjimu, bet taip pat ir susijusi su žmonių įtraukimu bei jų poreikių patenkinimu. Tikrinant šią prielaidą ir analizuojant mokslinius šaltinius, Europos komisijos internetiniame puslapyje buvo rastas šis socialinės ekonomikos apibrėžimas: Socialinė ekonomika – tai ekonomika, kuri įtraukia kooperatyvus, bendruomenes, ne pelno siekiančias organizacijas, fondus bei socialines įmones. Šios organizacijos vykdo labai daug skirtingų komercinių veiklos rūšių, teikia platų produktų ir paslaugų asortimentą visoje Europos bendrojoje rinkoje ir sukuria milijonus darbo vietų. Socialinės įmonės taip pat yra socialinių inovacijų variklis. Dėl šių įmonių veiklos didžiulė ekonomikos pelno dalis yra skirta ne investuotojams ir akcininkams, o paprastiems gyventojams. Kitame mokslinės literatūros

šaltinyje G. Smith teigimu, socialinė ekonomika reiškia plačią kategoriją organizacijų, tokių kaip: kooperatyvai, savanoriškos organizacijos, asociacijos ir fondai, kurie verčiasi ekonomine veikla (kurioje prekiaujama arba ne) bei turi socialinę kompetenciją. Tarptautinis visuomenės ir kooperatinės ekonomikos tyrimų ir informacijos centras (angl. CIRIEC) socialinės ekonomikos sąvoką apibūdina keturiais kriterijais:

1. Paslaugos teikiamos nariams arba bendruomenei;
2. Žmonių viršenybė prieš kapitalą;
3. Demokratinis funkcionalumas;
4. Valdymo sistema nepriklausoma nuo valdžios institucijų.

Todėl remiantis G. Smith įžvalgomis, kad socialinė ekonomika negali būti apibrėžta tradiciniais teisiniais terminais galima teigti yra teisinga. Kiekvienas autorius savaip interpretuoja socialinės ekonomikos sąvoką. Tačiau iš šių mokslinės literatūros šaltinių galima pastebėti, kad socialinė ekonomikai egzistuoti nepakanka tik viešojo ir privataus sektoriaus. Čia atsiranda trečiasis – socialiai orientuotas sektorius, kurio centre ne pelnas, o žmogaus poreikiai. Tai leidžia toliau darbe vadovautis mūsų anksčiau nusistatyta prielaida, kad socialinė ekonomika rūpinasi žmonių gerove.

Europos bažnyčių ir krikščioniškų NVO tinklas, teikiantis socialines ir sveikatos priežiūros paslaugas bei palaikantis socialinį teisingumą (angl. “Eurodiaconia”) išskiria šias socialinės ekonomikos charakteristikas:

1. Socialinė ekonomika Europoje teigia, kad socialinę ekonomiką sudaro tokios organizacijos kaip kooperatyvai, savidraudos draugijos, asociacijos ir fondai. Socialinės ekonomikos įmonės buvo apibrėžtos kaip “rinkos gamintojai”, o tai reiškia, kad jų produkcija daugiausia skirta parduoti rinkoje ekonomiškai reikšmingomis kainomis.
2. Socialinės ekonomikos įmonės ir organizacijos paprastai laikomos vadovaujančiomis demokratiniais solidarumo ir abipusiškumo principais ir joms būdingas stiprus asmeninis jos narių dalyvavimas valdant organizaciją / įmonę. Demokratinį dalyvavimą Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas supranta taip, kad kiekvienas narys turi vieną balsą priimant sprendimus, neatsižvelgiant į narių įnašą ar kapitalą.

Tačiau nagrinėjant plačiau šias charakteristikas, skaitant Europos Ekonomika (angl. European Economic) ir Socialinių reikalų komiteto (angl. Social Committee) apibrėžimus susiduriama su apibūdinamų charakteristikų priešišku. Socialinėje ekonomikoje visi ne pelno siekiantys subjektai, kurie neveikia demokratijos principais, paprastai yra atmetami.

Tačiau pripažįstama, kad ne pelno siekiančios organizacijos, kurios teikia ne rinkos paslaugas asmenims ar šeimoms nemokamai arba ekonomiškai nereikšmingomis kainomis, gali būti įtrauktos į socialinę ekonomiką.

Socialinės ekonomikos sąvoka apima teisingą turto ir pajamų paskirstymą, kuria ir teikia gerovės paslaugas (tokias kaip socialinės, sveikatos priežiūros ir socialinės apsaugos), užtikrina tvarų vystymąsi, taip pat turi reikšmingą indėlį demokratijos vystyme, visuomenės dalyvavimą ir viešosios politikos veiksmingumo didinime. Ji istoriškai yra susijusi su visuomeninėmis asociacijomis ir kooperatyvais, kurių jie ir sudaro kartu su savidraudės draugijomis bei fondas. Šiuolaikinė socialinės ekonomikos koncepcija buvo kuriama pagal asociacijų vertybių sistemą ir veikimo principus (Defourny & Develtere, 1999). Europos ekonominio ir socialinio komiteto išleistoje publikacijoje: Socialinė ekonomika Europos Sąjungos šalyse (angl. The Social Economy in the European Union) yra išskiriami šie socialinės ekonomikos principai (Monzón & Chaves, 2012):

- Individo ir socialinių tikslų viršenybė prieš kapitalą;
- narystė savanoriška ir atvira;
- nariai dalyvauja demokratiniame valdyme;
- yra derinami narių, vartotojų arba visuomeniniai interesai;
- ginamas ir taikomas solidarumo ir atsakomybės principas;
- valdymas autonominis, nepriklausantis nuo valdžios;
- pelnas yra naudojamas organizacijos vystymosi uždaviniams spręsti arba jos narių ar visuomeninio poreikio paslaugoms tenkinti.

Socialinės ekonomikos pagrindinis tikslas – rūpinasi žmogumi, kad visi gyventojai gyventų pilnavertį ir teisingą gyvenimą, turėtų vienodas sąlygas į darbą, pajamas, šeimą ir laimę.

Pasak Socialinės platformos socialinės ekonomikos tikslai yra:

1. Europos institucijos ir valstybės narės turėtų tęsti darbą, pradėtą įgyvendinti Socialinio verslo iniciatyvą (angl. SBI), siekiant paremti socialinės ekonomikos ir socialinių įmonių pripažinimą ir plėtrą.
2. Išlaisvinti socialinės ekonomikos užimtumo potencialą, ypač socialinių ir sveikatos paslaugų sektoriuje.
3. Siekti tinkamos “ekosistemos” socialinės ekonomikos ir socialinių įmonių plėtrai tiek ES, tiek nacionaliniu lygiu.

Apibendrinant socialinę ir žaliąją ekonomiką, abiejų iniciatyvų centre yra žmogus. Socialinė ekonomika rūpinasi jautriausiu visuomenės sluoksniu ir skatina kurti asociacijas, o žilioji ekonomika skatina kurti žmogaus gerovę atsižvelgiant ir į ateities kartas. Tačiau abi ekonomikos išlipa iš tradicinės ekonomikos ribų. Žiūrint 1 pav. matome, kad ekonomikoje atsiranda trečiasis sektorius, kurio negalima priskirti nei viešajam nei privačiam sektoriui.

1 pav. **Socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos modelis.**

(šaltinis: sudaryta magistro darbo autorės, remiantis Lewis, 2017)

Pagrindiniai socialinės ir ekologinės ekonomikos principai verčia mus ieškoti pusiausvyros bei išmokyti gerbti savo namus, žemę, planetą. Mes privalome kurti strategijas, aljansus, partnerystes, kurios nulems dabartinės situacijos pertvarką. Socialinės ekonomikos požymis – savitarpio pagalba ir bendradarbiavimas, turi klestėti visose trijose ekonomikose. Socialiai orientuota žilioji ekonomika vaidina svarbų, bet nesvarbiausią vaidmenį, kad prasidėtų pokyčiai. Privalome išlipti iš savo siauros sistemos ribų ir pradėti mąstyti plačiau.

1.2. Socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos svarba ir įtaka

Socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos koncepcija turi savo požiūrį į vargingai gyvenančius žmones. Tai nėra vien pasyvūs socialinės filantropijos naudos gavėjai, kurie laukia valstybės išmokų didinimo. Tai piliečiai, kuriems reikia suteikti aktyvių savo likimo kūrėjo statusą. Tam reikalingas valdžios ir kitų organizacijų įsitraukimas. Europos ekonomikos

ir socialinių reikalų komiteto duomenimis Europos socialinė ekonomika padarė įtaką šiems gyventojams:

- Remiantis ja buvo suteikta daugiau nei 13,6 mln. apmokamų darbo vietų Europoje, tai sudarė 6,3 proc. visų dirbančiųjų 28 ES valstybėse.
- Taip pat, vadovaujantis jos principais buvo sukurtos darbo vietos daugiau nei 82,8 mln. savanorių.
- Iš viso buvo įdarbinti daugiau nei 232 mln. kooperatyvų, savidraudos įmonių ir panašių subjektų narių.

Vakarų šalyse, kur socialinės ekonomikos idėja išplėtotą labiau, socialinės ekonomikos srityje dirba apie 9-10 proc. dirbančiųjų. Naujose ES valstybėse narėse, tarp jų įskaitant ir Lietuvą, socialinė ekonomika dar yra nedidelis ir besiformuojantis sektorius, kuriame dirba mažiau nei 2 proc. dirbančiųjų. Taip pat, svarbu paminėti, kad krizės metu daugiau apmokamų darbo vietų buvo prarasta kooperatyvuose ir panašiuose subjektuose nei asociacijose, fonduose ir kituose panašiuose subjektuose. Šių organizacijų indėlis į Europos bendruomenę pralenkia ekonominiu požiūriu atspindintis BVP. Kuriama socialinė vertė yra neapčiuopiama ir ją sunku kiekybiškai pamatuoti. Žaliojoje ekonomikoje kuriamą naudą ir vertę galima pamatuoti pagal šiltnamio efektą sukeliančių dujų rodiklių mažėjimą, žiūrėti 2 pav. 2017 metų Europos parlamento duomenimis šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimas pagal sektorių pasiskirstė taip: 80,7 proc. energetika (trečdalis šio kiekio išskiriamas transporto sektoriuje), 8,72 proc. žemės ūkis, 7,82 proc. pramonė ir 2,75 proc. atliekų tvarkymas. Į statistiką neįtraukti žemės naudojimo, žemės naudojimo paskirties keitimo ir miškininkystės sektoriai.

2 pav. Šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimas pagal sektorių.

(šaltinis: UNFCCC, 2017)

Apie kiekvieną šių sričių svarbą ir poveikį mūsų aplinkai išsamiau:

- Energetikos sektorius turi labai didelę įtaką ekonomikai ir klimato kaitai, nes jo sukuriamas BVP sudaro 8 proc. viso pasaulio BVP, bet jo vystymosi padarinys – 40 proc. visų šiltnaminių dujų. Norint pakeisti šią situaciją, reikia paskatinti atsinaujinančių išteklių energetikos plėtrą. Jeigu žiūrėti Kinijos pavyzdį, tai ši šalis 1000 didžiausių šalies įmonių skyrė lėšas, skatino investicijas į naujas technologijas ir švietimą. Ši valstybės politika nuo 2006 m. iki 2009 m. leido Kinijai sumažinti aplinkos taršą 265 mln. tonų anglies dioksido. Pokyčiai prasideda nuo vyriausybės ir jos vykdomos politikos. Remiantis Pažėraite ir Krakausku, kurie analizavo smulkiojo verslo plėtros galimybes energetikos sektoriuje, gautais rezultatai, kurie tik patvirtino, kad „žaliosios“ energetikos plėtrą lemia politiniai aspektai, o politinė įtaka šiuo klausimu yra vertinama neigiamai. Šiuo metu Lietuvoje konkurencijos tarp skirtingų atsinaujinančių energetikos rūšių nėra. Vėjo, saulės, biomasės ir biudujų jėgainės šiuo metu pagamina tik 20 proc. visos suvartojamos elektros. Žaliosios energetikos plėtra tik prasidėjusi ir investicijoms yra daug erdvės. Lietuvoje didžiausia problema yra tai, kad valstybinio ir privataus kapitalo investuotojams nėra vienodos, aiškos ir skaidrios taisyklės. Valstybė šiuo metu proteguoja valstybinę įmonę privačių rinkos žaidėjų sąskaita taip iškreipdama rinką.
- Beveik ketvirtadalį išmetamų ir šiltnamio efektą sukeliančių dujų lemia miškų kirtimas. Miškai naikinami dėl kelių priežasčių: žemės ūkio plėtra, medienos gavyba, naujų kelių tiesimas bei gyvenviečių kūrimas. 2019 metais visus sukrėtė Amazonės atogrąžų miškų gaisrai, tai viena rimčiausių aplinkosauginių problemų. Buvo naikinama biologinė įvairovė, kurią atstatyti beveik neįmanoma. Nyksta ne tik augalų ir gyvūnų rūšys, bet taip pat žemė lieka nederlinga, nualinta. Žaliosios ekonomikos tikslas per artimiausius dešimtmečius sustabdyti tropinių miškų kirtimą ir atlyginti padarytą žalą. Mokslinėje literatūroje yra pateikiamos kelios priemonės, kurios padėtų: pirmoji, tai šildymą mediena reikėtų pakeisti biokuru, antra privalu atsodinti iškirštus plotus, trečia, jeigu plotai kertami dėl derlingos žemės, daugiau reikia šviesti visuomenę kaip atgaivinti nualintus plotus, kad jie užtikrintų pakankamą derlių. Ir ketvirta, steigti organizacijas ir bendruomenes, kurios saugotų ir

kontroliuotų miškus, kurios užtikrintų ar iškirstas žemės plotas bus tikrai naudingesnis už šiuo metu žaliuojantį mišką.

- Kaip ir buvo minėta anksčiau, transporto sektorius sukelia beveik trečdalį energetikos sukuriamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų. Gyventojai keldamiesi gyventi į didmiesčius ir važinėdami savo transporto priemone neprisideda prie ekologinių sąlygų gerinimo. Mokslininkus labai verčia susirūpinti transporto energetikos problema, kuris kiekvienas metais tampa vis opesnė dėl šių priežasčių: transporto priemonių skaičiaus didėjimas, pasaulinių degalų atsargų mažėjimas, kainų augimas, atmosferos užterštumo didėjimas. Naujausia pasiūlyta alternatyva esamoms transporto priemonėms – elektromobiliai. Taip, tai švaresnės transporto priemonės, tačiau nėra viešinami duomenys kiek į atmosferą yra išmetama teršalų, kad būtų pagaminti tokie automobiliai. Transportas yra vienas pagrindinių neatsinaujinančių energetinių išteklių vartotojas. Išmetamų SO₂ IR NO_x poveikis aplinkai pasireiškia dirvožemio ir vandens rūgštėjimu.

Labai svarbu pradėti šviesti gyventojus su kokiomis pagrindinėmis problemomis šiuo metu susiduria mus supanti aplinka. Ir taip pat, reikalinga įgyvendinti energetikos reformą, užtikrinti tvarią miškininkystę ir kurti naujas bei tobulinti esamas viešojo transporto infrastruktūras. Jų sukurta pridėtinė vertė bus neįkainojama tiek žmogaus, tiek aplinko atžvilgiu. Be abejo, procesą stabdo ir apsunkina siaurų interesų grupių poreikių tenkinimas. Valstybės turi pradėti žiūrėti plačiau, nes pagal dabartinius rodiklius esama situacija toliau tęstis negali. Rizikuojame prarasti viską ką taip ilgai ištisos kartos kūrė.

Apibendrinus socialinę ir ekologinę svarbą, galima daryti išvadą, kad socialiai orientuota žaliaji ekonomika gali padėti Lietuvos kaimo bendruomenėms. Tyrimai rodo, kad socialinė ekonomika formuoja erdvę pagal paslaugų prieinamumą (geografiniu, socialiniu, finansiniu ir kultūriniu požiūriu), gebėjimą suderinti paslaugas su poreikiais ir pagal gebėjimą kuri stabilumą itin ciklinės ekonomikos sąlygomis.

1.3. Lietuvos kaimo bendruomenių darnaus vystymosi teorinis modelis

Bendruomenės gyventojai naudoja daug išbandytų ir patikrintų kolektyvinio įsitraukimo, sprendimų priėmimo ir veiksmų mechanizmų, kuriais grindžiami pagrindiniai

tikslai ir vertybės. Tai susiję su anksčiau aprašytais bendruomenės vystymo procesais. Visoje Europoje bendruomenės vystymo metodai apima:

- Gyventojų sutelkimą aplink jų bendrą turimą patirtį ir interesus. Pavyzdžiui: bendruomenės susirinkimai, socialiniai renginiai, šventės ir vakarėliai, veikla susijusi su menu ar muzika.
- Veiksnių nustatymas ir ištyrimas, kurie grindžia atstūmimą ir atskirtį. Pavyzdžiui: grupinis darbas, konfliktų sprendimas, valdymas ar struktūrizavimas pakeitimas, istoriniai faktai.
- Ateities vizijos kūrimas. Pavyzdžiui bendruomenės vykdomi moksliniai tyrimai, įskaitant bendruomenių profilius ir poreikių analizę; ateities vizija, tikslinės grupės, bendruomenės susitikimai)
- Ugdyti pasitikėjimą, įgūdžius ir supratimą. Pavyzdžiui: bendruomenės švietimas ir mokymasis, parama, skatinimas, vertinimas.
- Mobilizavimas ir organizavimas, kurti tinklus ir stiprinti matomumą. Pavyzdžiui: strateginis planavimas, formuoti ir remti bendruomenių grupes, ryšiais, aljanso pastatas.
- Imtis veiksmų. Pavyzdžiui: kampanijos, užsiimti viešosiomis institucijomis ir politiniais procesais, savarankiškai nukreipti projektais, lėšų surinkimas.

Bendruomenių vystymasis yra susijęs su realiais ir ilgalaikiais bendruomenių gyvenimo patirties permainomis, kurios yra įgyvendinamos bendruomenėms dalyvaujant, analizuojant ir vykdant veiksmus, siekiant išspręsti jų dabartines problemas ir interesus. Rezultatai – tai pokyčiai ar skirtumai, atsirandantys atlikus veiksmus. Bendruomenės vystymasis yra orientuotas į rezultatus dėl šių priežasčių. Pirma, sutartas bendruomenės pageidaujamų rezultatų pareiškimas yra paprastas ir aiškus tos bendruomenės ambicijų įrodymas. Antra, ši kolektyvinė ambicija yra rezultatas, kurio dėka galima pasiūlyti ir planuoti veiksmus – strategiją ir į ją orientotis. Trečia, pateikiama tos bendruomenės vertybių ir prioritetų išraiška, kurios nėra kur nors aprašytos ar įvestos, jos priklauso būtent tai bendruomenei. Norint pasiekti realius ir ilgalaikius bendruomenių rezultatus, reikia:

- Kad bendruomenė būtų pokyčių planavimo ir veiksmų ėmimosi iniciatorė ir koordinatorė.
- Pačios bendruomenės patirtis, jos susirūpinimas ir interesai turi būti analizės ir veiksmų centras.
- Turi būti sprendžiami klausimai, kurie yra susiję su nelygybe ir socialine neteisybe.

- Dalyvavimo požiūris, jis turi suvienyti bendruomenę ir kitų interesus, kad būtų ieškoma ateities ir kuriama bendra vizija dėl norimų pasiekti rezultatų.
- Analizė: turi paskatinti atkreipti dėmesį į pajėgas ir interesus, kurie gali padėti arba trukdyti pasiekti norimus rezultatus. Strategija: skatinti įvairius būdus, kaip pasiekti užsibrėžtus rezultatus ir pačios efektyviausios kombinacijos atrinkimą.
- Būtinai aiškumas ir atskaitingumas bendruomenės vystymosi užduočiai.
- Reikalingas susirūpinimas mokymu, veiksmais, refleksija ir nuolatiniu tobulėjimu.

Bendruomenės kūrimasis iš esmės yra susijęs su žmonėmis, kurie dirba kartu, kad pakeistų savo dabartinę gyvenimo sąlygą. Tai globaliai auganti praktika, kuri atspindi skirtingų bendruomenių sąlygas, kontekstą bei iššūkius. Šie modeliai Europai gali tapti galinga jėga kovojant su neteisybe, aplinkos ir ekonomikos krizėmis, ginant žmogaus teises, skatinant pilietinę visuomenę bei demokratinį ir pilietinį dalyvavimą. Kiekvienas modelis turi savo tikslą. Bendruomenės vystymosi tikslas – padėti sukurti teisingą, integracinę ir tvarią visuomenę, kur bendruomenės būtų remiamos imtis kolektyvinių veiksmų, skirtų esminiams pokyčiams. Imantis šių pokyčių labai svarbu nustatyti kokios yra bendruomenės vertybės ir procesai joje. Pagrindiniai išskiriami yra šie:

- Kolektyvinis mokymasis – gyventojai mokosi ir stiprina pasitikėjimą savimi kritiškai reaguodami į aplinkybes, kurios supa juos, ir iš kolektyviai sprendžiamų klausimų, mokosi solidarumo ir paramos kūrimo patirties, pabrėždami bendrus individualios patirties aspektus.
- Įgaliojimas – jis įvyksta, kai bendruomenės bendrai sukuria jėgą pokyčiams, skatindamos sąmoningumą, atlieka kritinę analizę ir kuria bei dalijasi gebėjimais ir žiniomis, kad turėtų pakankamai gebėjimų aktyviai dalyvauti sprendžiant tiek jų atskirties priežastis, tiek jų padarinius.
- Reikšmingas dalyvavimas aktyvaus pilietiškumo požiūriu – jis yra pagrįstas įsitikinimu, kad bendruomenė yra laikoma sveika, kuomet joje vyrai ir moterys yra motyvuoti, gali pasisakyti priimant sprendimus, kurie turės įtakos jų gyvenimui. Kad gyventojai nesijaustų diskriminuojami ir netaptų socialine atskirtimi sprendimų priėmimo, planavimo bei įgyvendinimo, reikia kurti bendras erdves ir galimybes bendrai gyvenimiškai patirčiai ir balsams, kurie turi būti išgirsti nuo vietinio iki globalaus lygio.
- Kolektyviniai veiksmai siekiant kolektyvinių rezultatų – šiam principui reikia, kad bendruomenės analizuotų savo dabartinę aplinką, nustato prioritetinius poreikius

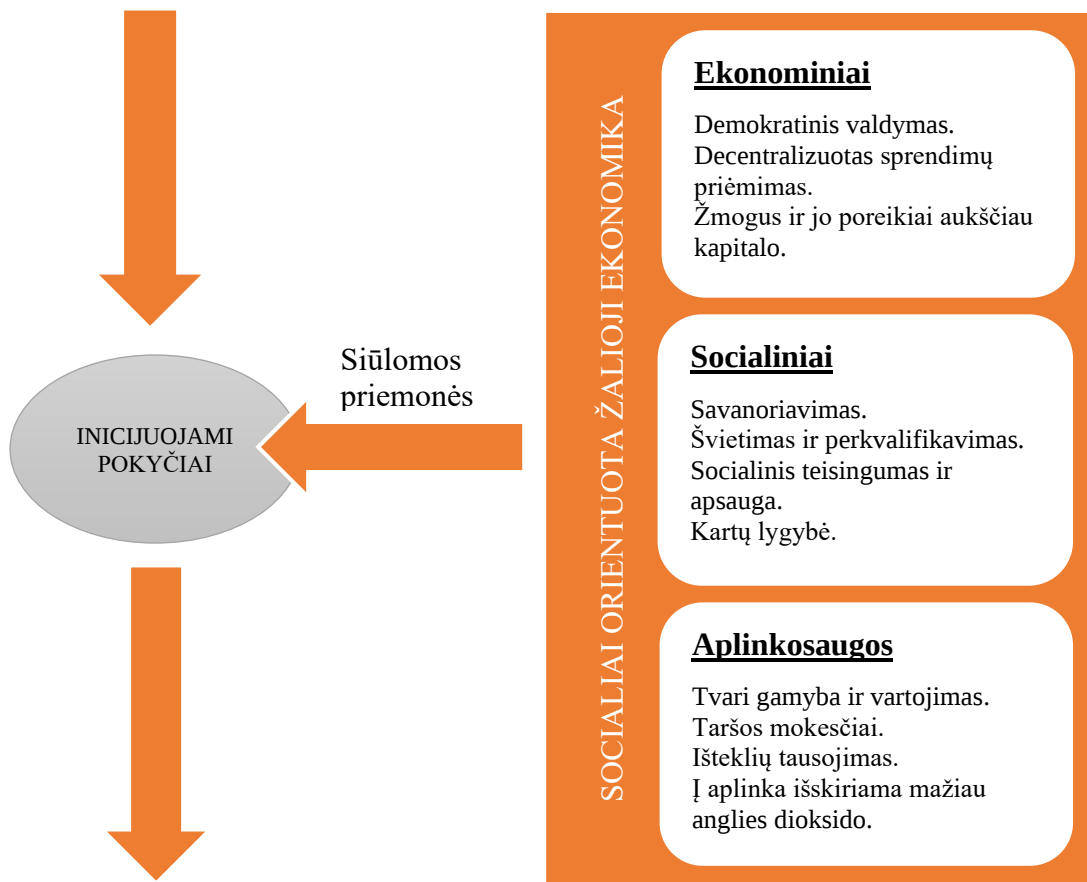
ir problemas sprendžia bendrais veiksmais. Čia pagrindinis dėmesys yra skiriamas bendruomenei kaip visumai ir jos bendram rezultatui pasiekti, o ne tiesiog asmeniniam tobulėjimui. Kad gyventojai mąstytų bendruomeniškai, o ne individualiai, reikalingas solidarumo stiprinimas per sąjungas su kitomis grupėmis, organizacijomis ar agentūromis, siekiant, kad mokymasis iš kitų nacionaliniu ir pasauliniu mastu būtų toks pat svarbus, kaip ir bendro tikslo siekimas.

- Lygybė – ji meta iššūkį asmeniniams požiūriams ir institucijoms, kurios praktikuoja diskriminaciją prieš moteris ir vyrus, remdamiesi gebėjimais, amžiumi, lytimi, santuoka ar šeimynine padėtimi, socialiniu ar ekonominiu statusu, tautybe, odos spalva, etnine grupe, seksualine orientacija ar religiniais įsitikinimais.

Taigi, apibendrinant kaimo bendruomenės kūrimosi sampratą, vertybes, principus ir rezultatus galima pasakyti, kad visų pirma yra svarbiausia nustatyti ir įvertinti konkrečios bendruomenės, kurioje bus siekiama atlikti pokyčius, vertybes bei procesus. Reikia skirti laiko ir pastangų, kad nustatyti ar valdžia ir kaimo vietovės gyventojai dirba kartu, ar priimami sprendimai sprendžia visos bendruomenės problemas. Ar bendruomenė mokoma ir šviečiama kad jų įsitraukimas į sprendimų priėmimą turi didelę įtaką jų gyvenimo kokybei. Ar nėra diskriminacijos tarp lyties ar kitų išankstinių nusistatymų tarp paprastų gyventojų ir aukštesniųjų valdžios atstovų. Visas šias vertybes ir principus galima pasiekti per metodus, kuriuos naudoja visos Europos bendruomenės. Tai yra, bendruomenės suvienijimas ir sutapatinimas su bendra veikla, tradicija ar papročiu. Kurie būtų palaikomi per socialinius vakarus, renginius ar vakarėlius. Taip pat, nustatoma bendra visos bendruomenės vizija ateičiai ir siekiama bendruomenės gyventojus šviesti bei mokyti kaip ją pasiekti. Bendruomenės turi organizuoti susirinkimus ir demokratiškai diskutuojant analizuoti ir kurti strategiją vizijos siekimui. O sukūrus planą imtis veiksmų, kad būtų pastebėta. Todėl remiantis mokslinės literatūros analize buvo sukurtas teorinis kaimo bendruomenių darnaus vystymosi modelis (žiūrėti 3 pav.).

SITUACIJA IR PROBLEMA

Lietuvos kaimo bendruomenės nyksta.
Gyventojai keliai į didžiuosius šalies miestus ar palieka šalį.
Bendruomenės susvetimėjusios.
Aukštas skurdo ribos lygis.

LIETUVO KAIMO BENDRUOMENIŲ DARNUS VYSTYMASIS

Kaimo bendruomenėse aukšta gyvenimo kokybė.
Sustiprėjęs bendruomeniškumo jausmas, auganti lyderystė.
Skaidrus sprendimų priėmimas bendruomenės valdymo klausimais, demokratija.
Tausojama aplinka ir jos ištekliai ateities kartoms.

3 pav. Lietuvos kaimo bendruomenių darnaus vystymosi teorinis modelis

(šaltinis: sudaryta darbo autorės remianti socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos koncepcijomis).

Modelio pradžioje yra apžvelgta dabartinė situacija Lietuvoje. Čia išskiriamos pagrindinės problemos: Lietuvos kaimo bendruomenės nyksta; gyventojai keliai į didžiuosius šalies miestus ar palieka šalį; bendruomenės susvetimėjusios; aukštas skurdo ribos lygis.

Kaimo gyventojai nebekuria ir nesieja savo ateities su lietuvišku kaimu. Dėl to reikia inicijuoti pokyčius, kad situacija pasikeistų. Tam siūloma socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos koncepcija. Jos pagrindinės sritys: ekonominė, socialinė ir aplinkosauginė padėtų darniam vystymuisi kaimo bendruomenėse. Ekonominė sritis skatina demokratinį valdymą, decentralizuotą sprendimų priėmimą bei pagrindinė esmė koncepcijos – žmogus ir jo poreikiai aukščiau kapitalo. Socialinė skatina savanoriavimą, rūpinimąsi jautriausiomis žmonių grupėmis, didesnę švietimo poreikį ir perkvalifikavimą prireikus, socialinį teisingumą ir apsaugą bei kartų lygybę. O aplinkosauginis sektorius užtikrintų tvarią gamybą ir vartojimą, taršos mokesčių nustatymo poreikį, išteklių tausojimą ir teisingą paskirstymą bei inicijuojant gamybą išskiriant mažiau anglies dioksido į aplinką. Bendruomenės vystymosi rezultatas, kurį tikimasi gauti – tai pokyčiai, kurie įvyksta įvairiais lygmenimis (bendruomenės lygmeniu, politikos ar struktūriniu lygmeniu bei platesniu ideologijos ir kultūros lygmeniu). Bendruomenės lygmeniu galimi pokyčiai: geresnė žmonių gyvenimo kokybė, lyderystė, sustiprėjęs bendruomenės pajėgumas. Politikos ar struktūriniu lygmeniu: dienotvarkėje – bendruomenės klausimai ir jų sprendimų priėmimas, bendruomenės dalyvavimas ir sprendimų priėmimas turi įtakos nacionaliniu ar Europos lygiu. Ideologijos ir kultūros lygmeniu: skaidrus sprendimų priėmimo procesas ir sprendimus priimančias asmenys gerai supranta ir visada kreipiasi į socialiai atskirtas ir mažumų grupes. Bei užtikrinant darnų gamtos išteklių panaudojimą, kuris užtikrins darnią ateitį sekančioms kartoms.

2. SOCIALIAI ORIENTUOTOS ŽALIOSIOS EKONOMIKOS KONCEPCIJŲ TAIKymo LIETUVOS KAIMO BENDRUOMENĖMS EMPIRINIS TYRIMAS

2.1. Empirinio tyrimo metodologija

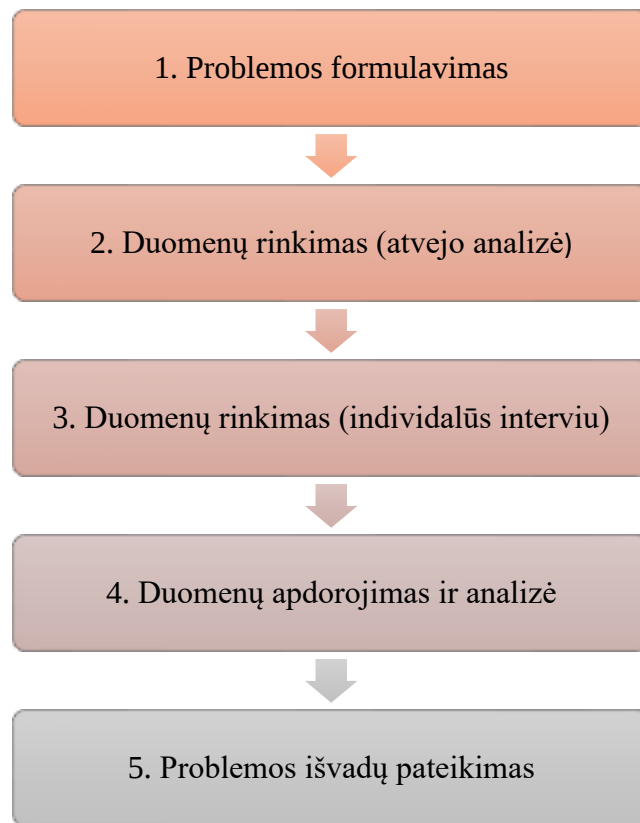
Tyrimui atlikti pasirinkta sisteminio kokybinio požiūrio metodologinė strategija. Šis metodas pasirinktas dėl kelių priežasčių. Visų pirma, dėl pagrindinio duomenų rinkimo tikslo. Duomenys bus renkami, kad būtų galima aprašyti bendruomenių kūrimosi procesą. Tyrimo metu svarbiausia bus ekspertų nuomonė, jų siūlymai ir pastebėjimai. Antra, dėl galutinių tyrimo išvadų. Jos bus grindžiamos bendrais logikos principais ir nebus grindžiamos skaičiavimais.

Autorinį tyrimą sudaro dvi dalys. Pirmojoje tyrimo dalyje atliekama konkrečių Europos miestų bendruomenių kūrimo pavyzdžių atvejo analizė, kuri parodys kokie modeliai yra taikomi kitose Europos šalyse bei leis įvardinti veiksnius kas skatina darnų vystymąsi kaimo bendruomenėse. Antroji tyrimo dalis – autorinis kokybinis tyrimas, kurio metu apklausiami ekspertai, kurių nuomonė ir atsakymai leis išsiaiškinti kokie procesai ir veiksmai paskatintų bendruomenių plėtrą Lietuvoje. Šio metodo pasirinkimą lėmė jo lankstumas ir įvairovė bei galimybė pakoreguoti klausimus siekiant papildomos naudingos informacijos tyrimo rezultatams.

Atliekant sisteminį tyrimą yra laikomasi šio nuoseklumo:

1. Suformuluojama tyrimo problema, tikslas ir jam pasiekti iškeliami uždaviniai bei remiantis sąžiningos prekybos principais suformuluotas kokybinio tyrimo klausimynas.
2. Atliekama Europos šalių kaimo vietovių gerųjų praktikų analizė, juos analizuojant bus nagrinėjamas bendruomenių vystymosi reiškinys.
3. Atliekamas ekspertų interviu pagal anksčiau suformuluotus klausimus.
4. Surinktus duomenis apdoroti ir išanalizuoti.
5. Pateikti sisteminio tyrimo rezultatus. Atlikus tyrimą tikimasi įvardinti procesus ir veiksmus kas paskatintų Lietuvos kaimo bendruomenių vystymąsi.

Visi šie penki etapai yra atvaizduoti 4 paveiksle.

4 pav. **Tyrimo etapai**

(šaltinis: sudaryta darbo autorės)

Tyrimo problema:

Kokių priemonių reikia imtis, kad gyventojai nenorėtų palikti kaimo, jo bendruomenių, ir savo ateitį sietų su Lietuva ir gyvenimu kaimo bendruomenėse?

Tyrimo tikslas:

Išsiaiškinti veiksnius, kurie turėtų įtakos gyventojų apsisprendimui likti gyventi kaimo bendruomenėse ir nesikelti į didmiesčius ar emigruoti į užsienį.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atlikti skirtingų Europos miestų atvejų analizę, kuri parodys pagrindinius socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos sistemos elementus ir ryšius, kurie skatina darnų vystymąsi kaimo bendruomenėse.
2. Interviu metu su potencialiais socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos atstovais (subjektais), kurių dėka tikimasi nustatyti kodėl šiuo metu yra tokia prasta dabartinė situacija kaimo bendruomenėse ir ką būtų galima padaryti, kad ją pagerinti bei išsiaiškinti kokie procesai ir veiksmai turėtų įtakos bendruomenių plėtrai Lietuvoje.

3. Išanalizuoti gautus tyrimo rezultatus ir juos apibendrinti pateikiant veiksmų seką Lietuvos kaimo bendruomenių darniam vystymuisi.

Tyrimo apimtis ir klausimynas:

Tęsiant tyrimą ir norint išsiaiškinti kokių reikia imtis veiksmų, kad situacija pasikeistų ir Lietuvos kaimo bendruomenėse, reikalingas interviu su specialistais, kurie supranta būtent tos bendruomenės problemas. Šiam interviu atlikti pasirinkti 3 Lietuvos kaimo bendruomenių atstovai. Literatūros analizės metu buvo sužinota, kad valdžios atstovai nėra susipažinę su socialinės ir žaliosios ekonomikos principais. Jiems sudėtinga atsakyti į klausimus kaip būtų galima pagerinti kaimo bendruomenių gyvenimą, kuomet būtų skiriama ne tik finansinė parama (pašalpos, išmokos). Todėl kokybinio tyrimo analizei buvo pasirinkti kaimo bendruomenių nariai, kurie iš tikrųjų kasdieną susiduria su problemos. Mato ką būtų galima padaryti kitaip ir turi idėjų dabartinei padėčiai ištaisyti.

Kadangi nagrinėjama situacija yra pakankamai plati ir nėra aišku kokia seka turėtų būti vykdomas interviu, jam pasiruošti buvo pasiremta sąžiningo prekybos principais. Juos suformavo pasaulinė sąžiningos prekybos organizacija (angl. World Fair Trade organization). Juos galima suskirstyti į 3 nagrinėjamas ir teoriniame modelyje išskirtas temas:

Ekonominiai:

1. Garantuota sąžininga kaina - gamintojams mokama sąžininga kaina, kuri padengia gamybos sąnaudas ir užtikrina pragyvenimą augintojams.
2. Galimybių ir naujų rinkų atvėrimas - remiami nedideliems šeimų ūkiams, asociacijoms arba kooperatyvams priklausantys gamintojai, kurie kitu atveju negalėtų dalyvauti pasaulinėje prekyboje.
3. Sąžiningos prekybos priemoka - Be pirkimo kainos, mokama ir papildoma suma, skirta socialiniam ir ekonominiam gamintojų bendruomenių vystymui: sveikatos, švietimo ir kitai infrastruktūrai gerinti, darbo našumui didinti ar pan. Sąžiningos prekybos praktika - Sąžiningos prekybos sistemoje rūpinamasi smulkiųjų gamintojų gerove, aplinkos apsauga, o ne kuo didesniu pelnu. Užtikrinama, kad už užsakymus būtų laiku sumokama ir, jeigu būtina, sumokamas bent 50 proc. išankstinis apmokėjimas. Palaikomi ilgalaikiai solidarumu, pasitikėjimu ir tarpusavio pagarba grįsti prekybos santykiai. Ilgalaikės prekybos sutartys garantuoja gamintojams stabilumą.

Socialiniai:

1. Jokio priverstinio darbo ir vaikų išnaudojimo - užtikrina ir garantuoja, kad nebūtų naudojamas priverstinis darbas, o veikla nekenkia vaiko gerovei ir ji yra kontroliuojama.
2. Saugios ir sveikos darbo sąlygos - skiriamas didelis dėmesys darbo sąlygoms ūkiuose ir siekiama gerinti darbo saugos bei sveikatos reikalavimų laikymąsi.
3. Lyčių lygybė - siekiama, kad moterims visada būtų sumokama už jų indėlį į gamybos procesą. Tais atvejais, kai atliekamas vienodas darbas, turi būti mokamas toks pat atlygis, kaip ir vyrams.
4. Skaidrumas ir atsakomybė - darbininkai privalo būti įdarbinti tinkamomis sąlygomis ir turėti galimybę būti atstovaujami.
5. Gebėjimų stiprinimas - įsitraukę į Sąžiningos prekybos sistemą ūkininkai ir gamintojai mokosi, kaip valdyti savo darbą, gerinti gamybos apimtį ir suprasti rinką.

Aplinkos apsaugos:

1. Aplinkos apsauga - gamintojai skatinami naudoti daugiau vietinių žaliavų ir kuo mažiau pesticidų, palaikyti dirvožemio derlingumą, racionaliai naudoti vandenį, mažinti atliekų kiekį. Draudžiama naudoti genetiškai modifikuotus organizmus.

Sudarant klausimyną nebuvo remtasi visais dešimt sąžiningos prekybos principais, kadangi darbe nagrinėjama tik Europos lygmenyje vykstantys procesai. Galutinis suformuotas klausimynas yra pateikiamas 1 priede. Kadangi sąžininga prekyba labiausiai remia trečiosios šalies gyventojus, kurių pragyvenimo sąlygos labai skiriasi nuo Lietuvos, nuspręsta šiais principais remtis, bet ne vadovautis. Europos lygmenyje socialinės ir žaliosios ekonomikos principų nagrinėjimas leis pasiūlyti tinkamesnius sprendimus Lietuvos situacijai pagerinti.

2.2. Atvejų analizė

Atvejo analizės metodas buvo pasirinktas dėl savo patogumo. Jis leidžia išanalizuoti konkrečius realybės atvejus, situacijas ir jas vėliau paversti elgesio modeliais. Šio metodo naudingumas leidžia dirbti su realiomis gyvenimo, profesinės veiklos problemomis. Pažiūrėti į jas objektyviai, analizuoti įvairiais pjūviais. Jis leidžia pasikeisti informacija tarpusavyje apie

sprendimus, žingsnius priežasčių diagnozavimui bei surinkus gautą informaciją pritaikyti ją savo atvejui.

Tyrimo atvejų analizei buvo pasirinkta atlikti trijų Europos šalių miestai. Tai yra Rumunijos ir jos miesto Facaeni, Belgijos miestas West Flanders ir Švedijos miestas Orebro. Analizė atlikta remiantis Europos bendruomenės plėtros tinklo paskelbta oficialia informacija. Kiekvienam atvejui išanalizuoti identifikuojamas tikslas, bendruomenės vertybės ir procesai, kokie buvo naudoti metodai ir įrankiai bei kokių pavyko pasiekti rezultatų. Taip pat, tikrinamas anksčiau suformuotas teorinis kaimo bendruomenių darnaus vystymosi modelis.

1. FACAENI, RUMUNIJA: Vietos kultūros, tradicijų ir bendruomenės plėtra.

Rumunijos pietuose veikia PACT fondas (angl. Partnership for Community Action and Transformation), kuris siekia paskatinti piliečių dalyvavimą kaimo vietovėse ir mažose bei vidutinėse miesto bendruomenėse (iki 30 000 gyventojų), skatinant juos bendradarbiauti ir dirbti kartu. Penktuoju šios programos įgyvendinimo etapu (2010-2012 m.) atsirado Facaeni bendruomenės iniciatyvinė grupė. Ši iniciatyvinė grupė tapo tvirta pilietinės visuomenės struktūros dalimi, sudaryta iš įvairių amžiaus grupių ir įvairių profesijų atstovų, po sudėtingo, tačiau sėkmingo mokymosi proceso. Pirmasis grupės projektas, kurie jį sukūrė ir įgyvendino kartu, buvo vaikų vasaros stovykla Facaeni miestelyje. Šis projektas pasisėkė, kadangi gyventojai suprato, jog kiekvienas iniciatyvinės grupės narys su savo įgūdžiais, patirtimi ir hobiais, yra savo bendruomenės šaltinis ir jos pamatas. Todėl siekiant tęsti gebėjimų ugdymo procesą PACT fondas tęsė paramą Facaeni iniciatyvinei grupei, kurie vystė sekantį projektą pavadinimu: "Identity-Tradition-Local Welfare".

Tikslas: sukurti penkias tikslines kaimo vietoves, panaudojant vietinį kultūros paveldą ir kuriant palankias sąlygas bendruomenės plėtrai skatinant verslumo dvasią ir kultūrą tarp vietos gyventojų.

Vertybės ir procesai: kadangi vis daugiau bendruomenės narių domėjosi, iniciatyvinė grupė pripažino, kad kultūrinė tapatybė, glaudžiai susijusi su socialiniu bendruomenės kapitalu ir jos narių socialiniu tapatumu, gali iš tikrųjų prisidėti prie tvaraus vystymosi ir Facaeni bendruomenėje. Gyventojai suprato, kad kuo daugiau jie vertina istoriją, tradicijas ir papročius, tuo yra didesnis kultūros ir švietimo poreikis, tuo stipresni yra bendruomenėje sukurti santykiai, taip pat ir santykiai su išoriniais veiksniais, kurie gali turėti įtakos jų bendruomenei. Iniciatyvinės grupės nariai stengėsi didinti savo bendraamžių ir ypač jaunesnių gyventojų supratimą apie jų bendruomenės turimus išteklius ir vietos kultūros paveldo grožį. Vietos gyventojai buvo skatinami dalyvauti kuriant vietinio kultūros paveldo inventorių,

mokydamiesi jį įsisavinti ir puoselėti, suprasti savo kaip aktyvių bendruomenės piliečių pareigą jį perduoti jaunesnėms kartoms kaip palikimą, nepakeičiant jo esmės, o tik praturtinant jį pačių emocijomis.

Metodai: viso projekto metu bendruomenei padėjo keli PACT fondo atstovai, kurie rėmė bendruomenės veiklas, mokė juos, konsultavo. Jei palaikė bendruomenės narius ir siekė pritraukti daugiau žmonių iš įvairių bendruomenių institucijų (tokių kaip mokyklos, bažnyčia, vietos tarnybos), formalius ir neformalius bendruomenės lyderius, vyresnio amžiaus žmones, liaudies tradicijų globėjus siekiant, kad jie aktyviai įsitrauktų į projekto veiklą, pritrauktų naujų išteklių iš bendruomenės ar už jos ribų. Taigi, taip buvo sukurta išplėstinė vietos darbo grupė, kurios užduotis buvo įgyvendinti projekto veiklą. Ši grupė surengė vienos dienos seminarą vietos lygiu, kurio tikslas buvo perduoti specialistų žinias ir praktinius įgūdžius paprastiems gyventojams. Po šio seminaro vietiniai gyventojai sužinojo kaip sukurti akcijų paketą nekomerciniam vietiniam paveldui, inventorių, kuriuo galės rūpintis bendruomenės savanoriai, apimančių visų tipų nematerialųjį kultūros paveldą, tokius kaip tradiciniai šokiai, dainos, amatai, receptai, poezijos ar legendos. Kitu projekto etapu, buvo suorganizuoti du motyvaciniai vakarai su kviestiniais svečiais iš apskrities ir regiono, kurie daugiau papasakojo apie vietos tradicijas. Baigiamajame projekto etape iniciatyvinės grupės nariai sudalyvavo bendruomenės verslo idėjų konkurse. Gyventojai pasinaudoję kultūrinio verslumo mokymo kursais, kurie buvo vykdyti anksčiau, galėję kreiptis į PACT fondo atstovus konsultacijoms, iniciatyvinė grupė parengė pradinį verslo planą, prisidėdama prie bendruomenės narių verslumo dvasios skatinimo ir sukurdami nematerialų kultūrinį paveldą bendruomenės gerovės šaltiniu. Vėliau surengus kelis lėšų surinkimo renginius, buvos surinkta pakankamai lėšų idėjos realizavimui. Taip prasidėjo socialinio verslumo kūrimas. Fakaeni iniciatyvinė grupė įsteigė vietinę amatų dirbtuvę, skirtą pintinėms, drobinėms medžiagoms, kurios dėka ne tik uždirba, bet taip pat ir siekia perduoti šį amatą savo vietovėje gyvenančiam jaunimui.

Rezultatai: Pirma, Fakaeni bendruomenės narių interesų didinimas atsižvelgiant į vietinę tradicinę kultūrą ir regiono paveldą, iš naujo jos supratimas ir panaudojimas siekiant visos visuomenės gerovės. Antra, verslo įgūdžių ir bendruomenės narių asociacijos dvasios ugdymas, išlaikant bendrus interesus – išsaugoti ir perduoti tradicinius amatus jaunesnėms kartoms ir sukurti darbo vietas jaunimui bendruomenėje. Trečia, sėkmės pavyzdys gali motyvuoti kitos vietos bendruomenės narius ir pakeisti jų suvokimą apie bendruomenės galią.

Teorinio modelio vertinimas: : šiuo atveju bendruomenėje dėmesys buvo susitelktas į visus tris socialiai orientuos ekonomikos veiksnius. Tai patvirtina modelį, kad ekonomikoje žmogus ir jo poreikiai turi būti aukščiau kapitalo. Bendruomenę reikia šviesti, skatinti socialinį

verslumą. Panaudodami vietos kultūros paveldą, jie taip pat skatina aplinkos saugojimą ir geresnio rytojaus užtikrinimą ateities kartoms.

2. WEST FLANDERS, BELGIUM: priežiūros tinklas.

Visi gyventojai turi teisę į gerą socialinę rūpybą. Dėl šios priežasties Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen sukūrė priežiūros tinklus. Tai yra vietinė tarnyba, kuri teikia papildomą pagalbą pagyvenusiems, socialiai atskirtoms šeimoms ir vaikams. Centrinį tinklą sudaro savanoriai gyvenantys kaimynystėje. Jie bendradarbiauja su esamais socialinių paslaugų tiekėjais ir reguliariai bendrauja su priežiūros tinklo koordinatoriumi. Kaimo vietovėse socialinės paslaugos nustojo dirbti, jos visos buvo centralizuotos miestuose.

Tikslas: sumažinti skurdą ir socialinę atskirtį Flanders mieste, dirbant aktyviai ir prevenciniu būdu.

Vertybės ir procesai: pasak Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen organizacijos, bendruomenės vystymo organizavimas turi atlikti šiuos vaidmenis: inovatorius – tai naujas atsakymas į poreikius; kūrėjas – padėtų vietos valdžios institucijoms kurti priežiūros tinklus; rėmėjas – remti esamus globos tinklus organizuojant mokymus ir švietimą, remiant tinklo koordinatorius, siekiant padėti vieni kitiems, nustatyti ir strategiškai spręsti problemas; politikos darbas – sukurti šią darbo tvarką. Kai tik buvo sukurtas priežiūros tinklas, buvo prašoma vietos valdžios institucijų investuoti į tinklo koordinatoriaus personalo išlaidas, kuris dirba su grupe savanorių. Koordinatorius atlieka labai svarbų vaidmenį, kadangi jis rūpinasi: vietinių vizijų vykdymu – sprendimų paieška; savanorių paieška ir jų palaikymu; suveda klientus su savanoriais; palaiko ryšį su vietos valdžios institucijomis, profesinėmis socialinėmis tarnybomis, asociacijomis ir kitais. Be koordinatoriaus labai svarbus yra ir savanorių vaidmuo: mobilizuoti vietos socialinį kapitalą kaimynystėje ir aplinkui jį; naujų tinklų kūrimas klientams/dalyviams; priklausomai nuo vietos poreikių, teikiamos skirtingos priežiūros paslaugos.

Metodai: priežiūros tinklas aktyviai dirba, kad būtų užkirstas kelias socialinei atskirčiai ir kitoms socialinėms problemoms, dėl to savanoriai yra mokomi teikti informaciją, nustatyti galimas problemas, svarbiais atvejais iškviesti socialines tarnybas. Savanoriai rūpinasi vyresnio amžiaus gyventojais ar socialinėmis šeimomis: imdamiesi priemonių, kurios padeda vyresnio amžiaus žmonėms ilgiau likti savo namuose ir gyventi aukštos kokybės gyvenimą, organizuojant jiems papildomas priežiūros užduotis ir kita; suorganizuoja apgalvotas susitikimo vietas, valgio gaminimas, namų darbai vaikams ir kita; kai kurios papildomos priežiūros užduotys, tokios kaip transportavimas ir kita.

Rezultatas: kad būtų remiamas tinklų priežiūros projektas kitose bendruomenėse, buvo parengti pilotiniai projektai 3 bendruomenėse. Jis palaiko 11 esamų priežiūros tinklų iš 18 skirtingų savivaldybių. Projektas pritraukė 430 savanorių, kurie rūpinasi 1000 asmenų. Ir taip pat, šis projektas dalyvauja politikos darbe, kad būtų sukurtas struktūrinis ir tvarus priežiūros tinklų rėmas. 2014 metais buvo paleista internetinė svetainė su papildoma medžiaga tiems, kurie nori sukurti priežiūros tinklą savo bendruomenėje.

Teorinio modelio vertinimas: šiuo atveju bendruomenėje dėmesys buvo susitelktas į socialinius veiksnius, konkrečiau – savanorystę. Tai patvirtina, anksčiau suformuotą teorinį modelį, kad savanoriavimas, rūpinimasis silpnesniais ir vyresnio amžiaus žmonėmis, daro įtaką bendruomenės darniam vystymuisi.

3. OREBRO, SWEDEN. Pinigų valdymas, kovojant su skurdu.

EKSAM yra ne pelno siekianti organizacija ekonominiam bendradarbiavimui Orebro miesto gyventojams, kuriems yra reikalinga nemokama finansinė konsultacija ar pagalba su asmeniniais finansais. Šiai organizacijai priklauso keli socialiniai darbuotojai ir organizacijos narių.

Tikslas: neleisti žmonėms patekti į netvarias finansinę aplinką ir suteikti žinių ir įgūdžių, kad žmonės galėtų teisingai naudotis savo asmeniniais finansais.

Vertybės ir procesai: tie, kurie kreipiasi į EKSAM organizaciją, turi labai sudėtingų problemų, o didžioji jų dalis yra susiję su sunkiomis ekonominėmis ir socialinėmis sąlygomis. Ekonominės problemos dažniausiai kyla dėl socialinių problemų, tokiu kaip psichinės ar fizinės ligos, socialinių priežiūros tinklų stygius, traumos, alkoholio ir narkotikų vartojimas, nusikalstamumas ir kita. Kasdienis šios organizacijos darbas yra grindžiamas demokratinėmis vertybėmis. Čia visi žmonės yra lygūs, nepriklausomai nuo jų praeities. Skirtingumas ir lygybė tarp vaikų ir paauglių yra taip pat labai svarbus dalykas EKSAM organizacijoje. Organizacijos darbuotojai siekia ugdyti žmonių savigarbą ir pasitikėjimą, kad padėtų besikreipiantiems pagerinti savo gyvenimą. Darbuotojų vaidmuo – ne perimti atsakomybę iš individo, o padėti žmonėms padėti sau.

Metodai: organizacija EKSAM bendradarbiaudama su žinių plėtra sukuria darbo metodus, skirtus žmonėms išvengti sunkių ekonominių sąlygų. Jie taip pat, kuria tinklus su operatoriais viešajame, privačiame ir ne pelno siekiančiuose sektoriuose. Taip pat, jie siekia, kad vaikai ir jauni žmonės, gyvenantys ekonomiškai nepalankioje padėtyje esančiose šeimose, būtų matomi. Jie žaismingai būdais įtraukia jaunimą į šeimos finansinį planavimą, kuris gali

būti jaunųjų verslininkų ugdymo pagrindas. Be individualios paramos ši organizacija taip pat siūlo dirbtuves, studijų ciklą ir paskaitas ekonomikos klausimais.

Rezultatas: ši organizacija gyvuoja jau trejus metus ir tikisi, kad galės toliau padėti žmonėms asmeninių finansų klausimais.

Teorinio modelio vertinimas: šiuo atveju bendruomenėje dėmesys taip pat buvo susitelktas į socialinius veiksnius, konkrečiau – švietimą, perkvalifikavimą, socialinį teisingumą ir apsaugą. Atsirado lyderis, iniciatorius, kuris ėmėsi savanoriškos veiklos, kuriam svarbiausia žmogaus ir jo bendruomenės gerovė.

Atlikus trijų Europos valstybių kaimo bendruomenės kūrimo modelius išryškėjo labai svarbus aspektas, kaimo bendruomenei reikalingas lyderis, kuris paskatintų bendruomenėje pokyčius. Jis reikalingas norint kurti ilgalaikę pridėtinę vertę ir sektorių partnerystę. Apibendrinus atvejus galima identifikuoti kelis pagrindinius žingsnius, kurių turi imtis lyderis, kad paskatintų kaimo bendruomenės darnųjį vystymąsi:

1. Reikia sužinoti kaip galima daugiau apie bendruomenę prieš atvykstant į ją.
2. Atvykus į bendruomenę reikia išklaudyti bendruomenės narius, jie visuomet turės ką pasakyti.
3. Išklause narius ir įvertinę situaciją bendruomenėje, jos turimus išteklius, turtą, esamas problemas ir būtiniausius poreikius – parengti veiksmų planą.
4. Suburti viso miestelio gyventojus bendram vizijos kūrimui ir pradėti įgyvendinti veiksmų planą.

Taip pat, iš išnagrinėtų situacijų aiškiai matoma, kad kaimo bendruomenės yra priskiriamos trečiajam sektoriui. Jų pagrindiniai veiklos tikslai susiję su socialine veikla, tokia kaip savanoriavimas, susikūrusios organizacijos yra nepriklausomos nuo valstybės valdžios institucijų, gautas pelnas investuojamas į teikiamų paslaugų kokybę ar kaimo bendruomenės plėtrą. Norint, kad ekologinės, ekonominės ir socialinės inovacijos taptų kultūros dalimi, reikia užtikrinti šiuos veiksmus:

1. Darnūs procesai – leidžiantys gyventojams suprasti savo kaip aktyvių bendruomenės piliečių pareigą saugoti tradicijas ir gamtą bei perduoti jaunesnėms kartoms kaip palikimą, nepakeičiant jo esmės ir negyvenant ateities kartų sąskaita.
2. Darnus vadovavimas – į vertybes orientuota lyderystė, kuomet suprantama, kas kuria tikrąją vertę, o ne tik pelną.

3. Darni kultūra – kada organizacija orientuota į aplinką daro įtaka visuomenei, bendrauja su bendruomenės nariais atvirai, primena jų tradicijas ir skatina narių kūrybiškumą.
4. Darnus sąmoningumas – ugdomos bendruomenių narių intelektualinės ir emocinės savybės, stiprinimas bendrumo suvokimas.

Gauti rezultatai leidžia veiksmus identifikuoti bendruoju Europos mastu. Norint giliau pažiūrėti į Lietuvos kaimo bendruomenių situaciją bus atliekama ekspertų apklausa.

2.3. Ekspertų apklausa

Mokslinės literatūros analizė ir atvejų analizė leido nagrinėti bendruomenių darnaus vystymosi principus teoriniu lygmeniu. Interviu metu su potencialiais socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos atstovais (subjektais), bus galima padiskutuoti plačiau ir pasigilinti kokia ir kodėl šiuo metu yra situacija kaimo bendruomenėse, ką būtų galima padaryti, kad ją pagerinti. Bei išsiaiškinti jų nuomonę kokie procesai ir veiksmai paskatintų bendruomenių plėtrą Lietuvoje.

Tyrimui buvo pasirinkti Lietuvos kaimo bendruomenės nariai, ne valdžios atstovai. Prieš atliekant kokybinį tyrimą buvo atliktas žvalgomasis tyrimas, kuris parodė, kad valdžios atstovai nėra susipažinę su socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos principais. Jiems sudėtinga atsakyti į klausimus kaip būtų galima pagerinti kaimo bendruomenių gyvenimą, kuomet būtų skiriama ne tik finansinė parama (pašalpos, išmokos). Todėl kokybinio tyrimo analizei buvo pasirinkti kaimo bendruomenių nariai, kurie iš tikrųjų kasdieną susiduria su problemomis. Mato ką būtų galima padaryti kitaip ir turi idėjų dabartinei padėčiai ištaisyti.

Tyrimo vykdymo laikotarpis: 2019 m. Lapkričio 10 – Gruodžio 2 d.

Ekspertų apklausa (kokybinis tyrimas) buvo atliktas interviu būdu bei dviem korespondentams tyrimo klausimai buvo išsiųsti ir atsakymai gauti elektroniniu paštu. Informacija apie ekspertus (pareigos ir interviu atlikimo data) nurodoma 1 lentelėje. Korespondentų prašymų vardai ir pavardės nebus įvardintos. Viso buvo apklausti 5 ekspertai.

1 lentelė. **Informacija apie ekspertus dalyvavusius apklausoje** (sudaryta autorės)

Ekspertas (priskirtas Nr.)	Pareigos	Interviu atlikimo data
Ekspertas Nr.1	Lietuvos ūkininkų sąjungos Joniškio skyriaus pirmininkas	Lapkričio 10 d.
Ekspertas Nr.2	Ūkininkas	Lapkričio 10 d.
Ekspertas Nr.3	Ūkininkas	Lapkričio 15 d.
Ekspertas Nr.4	Ūkininkas	Lapkričio 23 d.
Ekspertas Nr.5	Ūkininkas	Gruodžio 1 d.

Apklausos metu ekspertams pateikti visi klausimai esantys šio rašto darbo 1 priede. Klausimai yra atviri, vedantys diskusiją, leidžiantys išsamiai pateikti savo nuomonę, turėtą patirtį ir išreikšti galimus pastebėjimus. Šio tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti kuo daugiau informacijos apie tai, kokie faktoriai paskatintų gyventojus likti gyventi kaimo bendruomenėse ir nesikelti į didmiesčius ar emigruoti į užsienį.

2 lentelė. **Priežastys kodėl gyventojai renkasi gyvenimą didmiesčiuose, o ne kaime.**

(šaltinis: sudaryta autorės)

Kategorija	Subkategorija	Ekspertų teiginiai
Priežastys gyventi didmiestyje, o ne kaimo bendruomenėje	Ekonominiai	„neapsimoka kurti smulkaus verslo, nes nėra rinkos“ (E1) „uždarytos gamyklos, nėra darbo vietų“ (E2)
	Socialiniai	„mokyklų ir sveikatos priežiūros lygis aukštesnis“ (E4) „perspektyvos ir kultūrinis gyvenimas“ (E5)
	Aplinkos apsaugos	„geriau išvystyta infrastruktūra“ (E3)

Pirmuoju apklausos klausimu buvo norima sužinoti ekspertų nuomonę apie tai, kokios yra pagrindinės priežastys dėl kurių gyventojai renkasi gyventi didmiesčiuose, o ne kaimo bendruomenėse. Respondentų atsakymai pateikti 2 lentelėje. Didžioji dalis respondentų iš karto ir ilgai nesvarstydami pateikė šiuos aspektus:

- Daugiau darbo vietų, kitos profesinės, kvalifikacijos įgijimo galimybės;
- Švietimo ir gydymo įstaigos (vaikų darželiai, mokyklos, ligoninės, kitos gydytojų paslaugos) – tai aktualu ne tik jaunoms šeimoms, bet ir vyresnio amžiaus gyventojams;
- Susisiekimas, išvystyta infrastruktūra;

Respondentas Nr.4 teigia: „...*didmiesčiuose aktyvesnis socialinis, kultūrinis gyvenimas (kokybiškesni koncertai, spektakliai, yra vaikų laisvalaikio centrai, kino teatrai ir pan.). Didmiesčio ribose lengviau pasiekti svarbiausius taškus – mokyklas, gydymo įstaigas, o taip pat iš didžiųjų miestų patrauklesnis ir labiau išvystytas susisiekimas su kitais šalies miestais.* Galime daryti išvadą, kad kaimo bendruomenėms skiriamas mažesnis valstybės dėmesys ir skiriamos mažesnės investicijos siekiant pagerinti gyvenimo kokybę kaime.

Antruoju apklausos klausimu buvo norima sužinoti, kaip reikėtų plėtoti socialinius – ekonominius santykius, kad būtų sumažinta nelygybė tarp miesto ir kaimo gyventojų, skurdas bei didinamas pasitenkinimas gyvenimo kokybe kaime. Esminis visų respondentų pateiktas atsakymas – kurti darbo vietas ir gerinti socialinį ir kultūrinį gyvenimą. Tai suteiks galimybę žmonėms dirbti ir gyventi užmiesčiuose, gyventi iš darbo užmokesčio gaunamų pajamų, mokėti mokesčius ir turėti aukštesnį pragyvenimo lygį. Respondentas Nr.3 atsako kaip būtų galima mažinti skurdo lygį kaimo vietovėse: „...*labai svarbu gyventojams suteikti galimybę dirbti (dėl ko turi būti kuriamos naujos darbo vietos), tokiu būdu žmonės galės išlaikyti patys save, o ne gyventi iš socialinės paramos*“. Respondentas Nr. 4 pabrėžia, kokie yra skirtumai tarp didžiųjų miestų ir užmiesčių lyginant pragyvenimo lygį ir kaip jį pagerinti kaimo vietovėse: „*Mieste viskas brangiau, tai yra pragyvenimo lygis brangesnis, nors ir darbo pasirinkimas didesnis. Mažesnėse bendruomenėse saugumo lygis aukštesnis, lyginant su didmiesčiu. Kaimas turėtų būti lyg sumažinta didmiesčio versija, tik skirtumas tas, kad kainos mažesnės nei didmiestyje, kas žmonėms labai aktualu, ir kad socialinis ir kultūrinis gyvenimas toks pat aktyvus kaip mieste*“.

Pagal pateiktus atsakymus galime daryti išvadą, kad skurdo lygį kaimuose sumažintų kuriamos naujos darbo vietos, perkeliama verslų, gamyklos ir kita įvairi kuriamą produkciją ir paslaugas, galbūt suteikiamos šioms verslams tam tikros lengvatos, padėsiančios įdarbinti daugiau žmonių ir taip padarydamos vietas verslų kur kas patrauklesnias. Taip pat kaimai turi turėti aktyvų socialinį ir kultūrinį gyvenimą. Gyvenvietės senamiestis – miesto centras, turi būti tarsi traukos centras, „gyvas“ ne tik retų švenčių metu, bet nuolat, kasdien po darbų. Vaikams turi būti suteikiama galimybė lankyti kokybiškus darželius su atnaujintomis lauko aikštelėmis, švietimo programos turi būti šiuolaikiškos (naujausios) pabrėžiančios tai, kad

turima galimybė vaikus auginti gryname ore, kokybiškomis ir kitomis nei didmiesčiuose oro sąlygomis.

Toliau anketoje pateikiamos trys išskirtos temos, kurios buvo suformuluotos pagal socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos koncepcijas teoriniame modelyje, siekiant patikrinti ir papildyti modelį. 3 lentelėje apžvelgiami ekonominiai veiksniai lemiantys kaimo bendruomenių darnų vystymąsi.

3 lentelė. **Ekonominiai veiksniai lemiantys kaimo bendruomenių darnų vystymąsi**

(šaltinis: sudaryta darbo autorės)

Kategorija	Subkategorija	Ekspertų teiginiai
Ekonominiai	Minimali kainos riba	„reikalinga nustatyti rinkos kainą“ (E1) „turi būti nustatyta valstybės“ (E2) „kainą nustatyti turi gamintojas“ (E3) „reikalinga nustatyti kainų grindis ūkininkams, augintojams“ (E5)
	Prekybos priemoka	„tai pakeltų kainą galutiniam vartotojui“ (E4) „nenaudinga, prasidėtų vagystės, niekas nenorėtų viešinti ir dalintis savo pinigais“ (E5)

Siekiama išsiaiškinti, ar turėtų būti nustatyta minimali kainos riba, kuri būtų mokama gamintojams / paslaugų tiekėjams leidžianti padengti pagrindinius gamybos sąnaudų kaštus. Pradėjus diskusiją šiuo klausimu, respondentas Nr.1 turėjo kategorišką nuomonę: „*Reikalinga nustatyti rinkos kainą. Ūkininkai investuoja daug pinigų į produkto gavimą, paimkime pavyzdį pieną. Ūkininkams kainuoja pašarai, vanduo, druska, melžėjų darbas, o viskas atsiperka tik per pieną. Šiuo metu Lietuvoje pieno supirkimo kaina yra 22 euro centai už litrą. Kiek reikia primelžti pieno, kad ūkininkui atsipirktų visos žaliavos. Šiuo metu pieninė diktuoja kainas. Jeigu šios kainos per mažos, ūkininkai parduoda karves. Šiuo atveju Lietuvoje gyvulininkystė tampa nuostolinga*“. Panašios nuomonės buvo ir respondentas Nr.5: „*Reikalinga nustatyti kainų grindis ūkininkams, augintojams. Taip jie jaustųsi saugūs, kad pagrindiniai kaštai jiems atsipirks. Tačiau tuo pačiu turi būti reguliuojama ir tiekimo kaina, dėl kurios produkcija atsidūrusi pardavimuose pateikiama su stipriai išaugusia kaina.*“. Diskutuojant pagal pateiktą klausimą jeigu respondantai sutiko su nuomone, kad būtų nustatyta minimali kainos riba, buvo prašoma patikslinti, kas turėtų nustatyti šią kainą. Respondentas Nr.3 teigė: „*Kainą lemia*

prekės paklausa, gamybos sąnaudos, darbo užmokestis, rinkodara, plėtra, pelnas ir t.t., todėl kainą nustatyti turi gamintojas“. Taip pat, respondentas Nr.1 pridėjo: „*Kainą turėtų nustatyti valstybė demokratiško valdymo būdu, pasitarusi su ūkininkais.*“

Šis klausimas išskyrė ir kitokią nuomonę. Respondentas Nr.2 teigia: „*Mano nuomone, dėmesys turi būti kreipiamas į mokesčius, tai yra ūkiai, gamyklos, kiti kaime įsikūrę verslai mokėtų mažesnius mokesčius, taip kaimo verslai, produkcijos gamintojai ir kt. būtų įkuriami ir perkeltami iš didžiųjų miestų dėl patrauklesnės mokesstinės aplinkos“.*

Įvertinus pateiktus respondentų atsakymus, galime daryti išvadą, kad vis dėlto didžioji dalis verslų, ūkių ir kitų gamintojų norėtų, kad minimali kaina būtų nustatyta valstybės (siūlymas buvo – Žemės ūkio ministerija (ŽŪM)), tačiau korespondentams pritrūko kompetencijos identifikuoti kas turėtų būti atsakingas už kainos reguliavimą.

Diskusijos eigoje teirautasi, ar būtų naudinga nustatyti prekybos priemonę, kuri būtų skirta kaimo bendruomenės infrastruktūrai gerinti bei darbo našumui didinti. Preliminariai visi respondentai buvo vieningos nuomonės: priemokos nustatymas produkcijai / paslaugoms nebūtų naudingas, nes pastaroji brangtų ir kaina, pateikiama galutiniam vartotojui, būtų didesnė.

Analizuojant socialinius veiksnius, buvo aptartos darbo sąlygos, švietimas ir bendruomenės organizacinė veikla. Respondentų atsakymai yra pateikti 4 lentelėje.

4 lentelė. Socialiniai veiksniai lemiantys kaimo bendruomenių darnų vystymąsi

(šaltinis: sudaryta darbo autorės)

Kategorija	Subkategorija	Ekspertų teiginiai
Socialiniai	Darbo sąlygos	„kuo mažiau kišamasi į ūkį, tuo geriau žmonės susitvarko“ (E2) „Darbas ir atlyginimas jau yra paskata eiti dirbti, bet geros ir saugios darbo sąlygos bei užmokestis būtų didesne paskata“ (E3) „turi būti pagarba žmogui, darbuotojui“ (E4) „saugumas ūkiuose paskatintų gyventojus rinktis tokio pobūdžio darbą“ (E5)
	Švietimas	„technika pažangi tiek, kad nėra ką pasodinti prie naujų traktorių“ (E1) „trūksta specialistų“ (E2)

		„orientacija vien į aukštąjį mokslą, nėra gerai, nes trūksta amatininkų“ (E3) „reikia formuoti pagarbų požiūrį į visokio lygio darbuotojus“ (E4) „švietimo dėmesys reikalingas labai“ (E5)
	Bendruomenės organizacinė veikla	„bendruomenė pati gali tik organizuoti renginius, kad pasimirštų rūpesčiai“ (E1) „yra būreliai, stengiamasi daryti“ (E2) „reikalinga“ (E3) „būtinai“ (E4) „maloniau gyventi su koncertais, renginiais“ (E5)

Šia tema pirmiausia siekiama išsiaiškinti, ar reikėtų apibrėžti darbo sąlygas ūkiuose/gamyklose. Visi respondentai vieningai sutiko - darbo sąlygos turi būti apibrėžtos. Respondentas Nr.1 teigė: *„Bendruomenė tai - valdymas ir organizavimas. Joms reikalingos lėšos, nes žmonės nenori dirbti vieni už kitus, jiems nepriskirtų ir papildomai neapmokamų darbų. Darbuotojai tikisi saugumo, skaidrumo“*. Kadangi visi respondentai atsakė vieningai, galime prieiti išvados, kad darbo sąlygų apibrėžtumas reikalingas abejoms pusėms: darbdaviui ir darbuotojui. Turi būti laikomasi teisės aktų nustatytos tvarkos, Valstybinės darbo inspekcijos ir kitų įstaigų numatytų reikalavimų. Taip pat žinojimas apie tinkamas darbo ir sveikatos sąlygas paskatintų gyventojus eiti dirbti į ūkius / gamyklas. Respondentas Nr. 3 sako: *„Darbas ir atlyginimas jau yra paskata eiti dirbti, bet geros ir saugios darbo sąlygos bei darbo užmokestis būtų didesnė paskata, taip“*. Į tai atsižvelgiant galime suprasti, kad naujai sukurtos darbo vietos, taip pat ir užtikrintas saugumas jose, paskatintų gyventojus rinktis darbą ūkiuose / gamyklose.

Pasiteiravus respondentų ar kaimo bendruomenėse vyrauja lyčių / kartų nelygybė, vieningos nuomonės buvo tik respondentas Nr.5: *„Nelygybė vyrauja. Kadangi ūkiuose dažniausiai yra fizinis darbas, tam labiau tinkami vyrai, kurių atitinkamai ir darbo užmokestis yra didesnis. Iš kitos pusės, tai taip pat priklauso ir nuo ūkio vykdomos veiklos, pvz. : kruopščiam darbui (žolininkai, melžėjai, augalų augintojai) tinkamesnės yra moterys. Atsižvelgiant į amžių, tai taip pat turi savos įtakos – jaunesni žmonės yra pajėgesni fiziniam darbui dirbti. Problema, kad ir nedidelė, bet išnyktų, jei iš didmiesčių būtų perkeliamos įvairios gamyklos ir kiti verslai į kaimo gyvenvietes – atsirastų įvairesnio darbo, tinkančio visoms amžiaus kategorijoms ir*

lytims“. Atsižvelgiant į pateiktą atsakymą, galime prieiti išvados, kad lyčių ir / ar kartu nelygybė yra nežymi ir nėra opi problema. Tačiau net ir jai atsiradus ji gali būti sprendžiama paskirstant darbo krūvius ir darbo užduotis .

Taip pat su respondentais buvo aptariamas švietimo dėmesys kaimo vietovėse ūkine ar kita veikla užsiimantiems žmonėms. Visi respondentai drąsiai teigė, kad švietimo dėmesys siekiant auginti amato besimokančius gyventojus yra labai reikalingas. Respondentas Nr.3 teigė: *„Taip. Sovietinis palikimas ir orientacija vien į aukštąjį mokslą nėra gerai, nes trūksta amatininkų. Stereotipas, kad jei neturi aukštojo mokslo diplomo, tai esi prastesnis už profesinį išsilavinimą turintį žmogų, nėra teisingas. „* Panašia nuomone buvo ir respondentas Nr.4: *„Reikia formuoti požiūrį į visokio lygio darbuotojus, pagarbų požiūrį, o ne koks susiformavęs įprastinėje mūsų aplinkoje“.* Atvirai nuomonę išreiškė respondentas Nr.1: *„Įdarbinimas problema, reikalingas švietimo dėmesys - nėra specialistų, kuriuos būtų galima pasodinti už traktoriaus vairo. Niekas neparuošia tokio tipo specialistų. Šiandien ūkiuose naudojama technika pažangi tiek, kad niekas nebeparuošia specialistų. Nėra kam dirbti“.* Pagal pateiktus atsakymus galime vieningai teigti, kad dėmesys iš švietimo pusės yra būtinas. Reikalinga tinkamai paruošti konkretaus profilio specialistus, atnaujinti švietimo sistemą, raginti visuomenę mokytis amato. O taip pat, siūlyti ir suteikti gyventojams lengvesnes galimybes persikvalifikuoti. Pasikeitus gyvenimo sąlygoms, požiūriui ar šeimyninei padėčiai, gyventojams neturėtų būti problema pakeisti savo specializaciją.

Perėjus prie kito faktoriaus, ar kaimo gyvenvietėse galėtų būti organizacija, kuri kurtų ir rūpintųsi kaimo bendruomenės tradicijomis, respondentai pabrėžė, kad už tai yra atsakinga miestų ir miestelių savivaldybė, tačiau taip pat pritarė, kad savanoriškos bendruomenės besirūpinančios kaimo gyvenviečių socialiniu gyvenimu, būtų tik į naudą. Respondentai taip pat sutiko, kad būtų maloniau gyventi kaime, jeigu juose vyktų renginiai, koncertai, mokymai.

Analizuojant aplinkos apsaugos veiksnius, kurie turi įtakos kaimo bendruomenių darniam vystymuisi, buvo aptarta: lietuviškos produkcijos vartojimas, ištekliai ir jų panaudojimas, atliekų rūšiavimas bei sveiko ir natūralaus produkto kūrimas. Respondentų atsakymai ir įžvalgos pateikti 5 lentelėje.

5 lentelė. Aplinkos apsaugos veiksniai lemiantys kaimo bendruomenių darnų vystymąsi

(šaltinis: sudaryta darbo autorės)

Kategorija	Subkategorija	Ekspertų teiginiai
Aplinkos apsauga	Lietuviškos produkcijos vartojimas	„skatinti produkcijos vartojimą kaimuose, o ne didžiuosiuose miestuose“ (E1) „reikia labiau skatinti, pirmenybė turi būti lietuviškiems produktams“ (E2) „vertina, bet sunku kainomis konkuruoti su kaimyninės šalies (pvz. Lenkijos) produkcija“ (E3) „vertina jaunimas ir kas rūpinasi savo sveikata“ (E4) „vertina lietuvišką žemės ūkį, bet nėra skatinimo vartoti lietuviškas prekes“ (E5)
	Ištekliai ir jų panaudojimas	„miškai nėra tinkamai panaudojami“ (E1) „iš Lietuvos turėtų išvykti galutinis produktas, ne žaliava“ (E2) „yra daug neišnaudoto potencialo“ (E3)
	Atliekų rūšiavimas	„situacija pagerėjusi 50 proc.“ (E1) „pokytis jaučiasi, bet nėra idealu“ (E2) „atliekų rūšiavimas yra nepakankamas ir reikia laiko, kad rūšiavimas taptų įpročiu“ (E3) „trūksta žinių ir įgūdžių, įpročio dėl atliekų rūšiavimo“ (E4) „atliekas pradėjo rūšiuoti tinkamai, bet dar ne visi“ (E5)
	Sveiko ir natūralaus produkto kūrimas skatinimui	„nelabai žiūrima ar ekologiškas produktas ar ne“ (E1) „paskatintų, tik labai mažą dalį gyventojų“ (E2) „pakankamas pragyvenimo lygis (ne minimumas) paskatintų likti ir kurti“ (E3) „vien tik žinojimas nepaskatintų“ (E4) „ekologiškumas neturi įtakos norui pasilikti kaime“ (E5)

Trečioje klausimų dalyje teiravomės respondentų apie tai, ar Lietuvos gyventojai vertina lietuvišką žemės ūkį ir jį saugo. Respondentai Nr. 3, 4 ir 5 sutiko, kad lietuviška produkcija yra vertinama, tačiau dėl aukštos kainos didelė dalis šalies žmonių negali leisti sau jos pirkti. Vietoje to renkamsi pigesnė prekė ar produkcija, kaip pavyzdžiui, atvežta iš Lenkijos. Taip pat, dėl įvairių aplinkybių nėra skatinamas lietuviškos produkcijos vartojimas šalies viduje. Nemaža dalis tokių prekių yra išvežama į kitas šalis parduoti. Dėl didelio kiekio atvežamų prekių į Lietuvą vyrauja kainų konkurencija ir šiuo atveju lietuviškai produkcijai išsilaikyti yra sunkiau. Respondentas Nr.5 pabrėžė: *„Tikrai yra didelė dalis gyventojų vertinanti produktus užaugintus Lietuvoje ir prekes gamintas Lietuvoje. Norisi ir galime didžiuotis savo produkcija, tačiau vyraujanti kainų konkurencija, labai mažas vietinės produkcijos vartojimo skatinimas parodo tokį rezultatą, kad suvartojama didesnė dalis atvežtos produkcijos nei pagamintos Lietuvoje“*. Tad apibendrinus pateiktus atsakymus galime teigti, kad nors lietuviškas žemės ūkis Lietuvoje ir yra vertinamas, tokios produkcijos vartojimas, deja, bet nėra skatinamas.

Į klausimą ar kaimo vietovėse esantys ištekliai yra tinkamai panaudojami respondentai Nr.1 ir 2 atsakė: *„Lietuvos ištekliai – miškai. Jie nėra panaudojami tinkamai. Medžiai iškertami ir išvežami lauk iš Lietuvos.“* Diskusijos metu paklausus koks būtų tinkamas šių išteklių panaudojimas abiejų respondentų siūlymas buvo, kad tinkamas išteklių panaudojimas būtų jų perdirbimas vietoje. Tai yra, čia nukirtus medį, perdirbus medieną ir iš jo pagaminus produktą, galima eksportuoti į užsienio rinką. Lietuvą turėtų palikti galutinis produktas, o ne žaliava.

Siekėme išsiaiškinti respondentų nuomonės apie tai, ar kaimo vietovėse veiklą vykdančios ūkiai ir/ar kiti įvairios produkcijos gamintojai užmiesčio ribose naudoja vietines žaliavas? Jeigu nenaudoja, kodėl renkasi kitų šalių? Respondento nr.1 atsakymas buvo trumpas ir aiškus: *„Kitų šalių žaliava pigesnė“*.

Aptariant klausimą dėl atliekų rūšiavimo ir naikinimo, respondentai atviravo, kad tai reguliuoja Lietuvos Respublikos Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba. Ūkiai turi sutartis su atliekų tvarkymo bendrovėmis, todėl atliekos turi būti tvarkomos, naikinamos, rūšiuojamos įsakymų nustatyta tvarka.

Diskusijos metu, visų respondentų prašėme pateikti savo nuomonę apie tai ar gyventojus paskatintų nesirinkti didmiesčių ir likti kaime jei būtų sukurta darbo vieta, kurios dėka jie galėtų kurti ar prisidėti prie sveiko ir natūralaus produkto kūrimo (įskaitant ir nekenksmingas darbo sąlygas). Šioje vietoje respondentų nuomonės buvo labai panašios ir vieningos. Vieni teigė, kad vien dėlto, kad asmuo dirba ekologišką ar natūralų produktą gaminančioje bendrovėje, nebūtų linkęs to pateikti kaip pagrindinės priežasties likti gyventi kaime.

Respondentas Nr.5: „*Ekologiškumas neturi įtakos norui pasilikti kaime* “. Šiai nuomonei galima pritarti. Apžvelgiant anksčiau užduotus klausimus ir gautus atsakymus, galima suprasti, kad tam, kad gyventojai liktų kaime reikalinga ne tik darbo vieta (nepriklausomai nuo to ar darbovietėje kuriamas ekologiškas / natūralus produktas, ar ne, nors aukštesnio saugumo darbo sąlygos paskatintų darbo nekeisti), gyventojams reikia ir kitų, pragyvenimo lygį gerinančių sąlygų, išvystytos infrastruktūros, didelio švietimo dėmesio, socialinio ir kultūrinio gyvenimo būvimo. Respondentas Nr.3 teigia: „*Pragyvenimo lygis ir ne minimalus darbo užmokestis yra pagrindinės priežastys, kurios paskatintų gyventojus likti gyventi kiemo vietovėse*“. Pagal pateiktus atsakymus galime daryti išvadą, kad darbovietė, kurioje kuriamas ekologiškas / natūralus produktas nėra pagrindinis prioritetas rinktis gyvenimą kaime, o ne didmiesčiuose. Reikia keisti pragyvenimo lygį bei valstybės požiūrį į užmiesčio gyvenimą.

Aptarus tris socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos principus, korespondentų buvo paklausta kokie būtų jų pačių pasiūlymai situacijos gerinimui. Respondentas Nr.1 „*Kol valstybės prioritetas bus biudžetas, o ne žmogus, tol nebus jokio rezultato. Lietuvai reikia veikiančių gamyklų, o ne bankrutuojančių. Valstybė turėtų taikyti lengvatas gamykloms, neimti iš jų mokesčių. Darbuotojai gavę atlyginimą jį vis tiek išleidžia pirkdami prekes ir paslaugas. Už kiekvieną pirkinį yra sumokamas PVM mokestis, kuris grįžta į valstybės biudžetą. Padauginus 100 darbininkų iš minimalios algos bei 21 proc. PVM mokesčio, tiek valstybė praranda pinigų uždarydama gamyklas*“. Respondentas Nr.2 „*Reikalinga diferencijuoti mokesčius pagal rajonus. Niekur lygybės nebus*“. Respondentas Nr.3 „*Kurti darbo vietas, skatinti smulkųjį verslą, statyti gamyklas, kurti ūkius kaimuose*“. Respondentas Nr.4 „*Būtina šviesti, kad gaminkime patys ir vartokime patys produkciją užaugintą Lietuvoje. O ir vietinis verslas irgi turi galvoti ir apie žmones, ne tik kaip uždirbti, bet kad ir žmonės norėtų pirkti*“. Visų respondentų pasiūlymai yra vertingi ir orientuoti į žmogų, jo gyvenimo kokybės gerinimą. Už situacijos gerinimą yra atsakinga ne tik valstybė, bet taip pat pats verslas.

Paprašius respondentų pateikti keletą pavyzdžių kaip turėtų atrodyti darnus kaimo bendruomenių vystymasis ir kokie būtų būdai, kurie tvariai užtikrintų socialiai remtinų gyventojų paramą, mintys buvo dėstomos visų respondentų panašiai: „*Socialiai remtinų gyventojų parama sugadina žmones, labai reikia žiūrėti kam duoti ją. Bedarbių pašalpos lygios minimaliam atlyginimui – atgrasė žmones nuo darbo. Reikalingos didesnės algos, o ne pašalpos, kad būtų sukurtos darbo vietos*“. „*Turėtų būti darbas ir pajamos, tuomet nereikėtų remti gyventojų socialinėmis pašalpomis, o atvirkščiai, jie mokėtų mokesčius ir kurti pridėtinę vertę*“. Kokie subjektai turėtų dalyvauti? Respondentas Nr.:5 „*Visi. Valstybinės įstaigos -*

ministerijos, apskrities viršininko administracija, savivaldybės, seniūnijos“. Kokie procesai ir veiksniai turėtų apjungti subjektus? *„Pritraukti užsienio bei vietinės investicijas investuoti kaime“.*

Kas turėtų pradėti inicijuoti pokyčius dabartinėje situacijoje? Respondentas Nr.4 *„Bendruomenės atstovai, ar jų vietinė valdžia su valstybe. Bendruomenės turi inicijuoti, pateikti savo viziją, galimybes, kokias jie mato savo gyvenvietėje, bendruomenėje ir ko jiems reikia, kad tai įgyvendinti“.* Respondentas Nr.3 *„Valstybinės įstaigos, kurios užsiima įstatymų leidyba“.* Respondentas Nr. 1, 2 ir 5 buvo vieningos nuomonės *„Pokyčius turi inicijuoti ūkininkai, jei turi vienyti į kooperacijas ir kreiptis į valdžią“.* Taigi, matoma kad už pokyčių realizavimą turi būti atsakingos abejos pusės, tiek valdžia, tiek paprasti gyventojai.

Paprašius respondentų pateikti pastebėjimų ar pasiūlymų, respondentas Nr.3 pateikė Norvegijos miesto Aukra pavyzdį *„Šis kaimo miestas būtų buvęs visiškai užkampis, jei savo laiku politikai nebūtų paruošę patrauklų pasiūlymą, bei sudarę tinkamų sąlygų ateiti stambiai įmonei, kuri sukūrė daug darbo vietų. Tuomet atgijo ir nekilnojamas turtas ir žmonės atvyko gyventi, iš įmonės sumokėtų mokesčių buvo pastatytos dvi naujos mokyklos, 2 darželiai, nauji modernūs senelių namai, bus statomas baseinas ir menų mokykla, atnaujinti visi keliai, gatvių apšvietimas pakeistas į LED, nutiesti dviračių ir pėsčiųjų takai ir t.t. Dabar viena gamykla užsidaro ir iškart prasideda problemos, bedarbystė, krenta nekilnojamojo turto kainos, kelios "pagalbinės" įmonės, kurios teikė maitinimo ir apgyvendinimo paslaugas bankrutuoja arba mažina apskaitą iki minimumo. Taip kad darbo rinka lemia, kur žmonės gyvens. Kviesti gamyklas į kaimą, mažinti darbuotojų mokesčius, nes surinkti mažiau mokesčių ir nedalinti pašalpų yra biudžeto pajamos, o ne išlaidos. Laimi valstybė, laimi kaimas, laimi darbdavys“.* Respondentas Nr.1 taip pat mano, kad reikalinga kurti rinką *„Smulkiam verslui užsiimti reikia rinkos, nes šiuo metu kai užsiimi kažkuo daryti – nežinai kur tai padėti. Šiuo metu nebeapsimoka dirbti kaime. Rinka yra perpildyta, parduotuvėse per daug privežta iš kitų šalių. Tarp Lietuvos kaimo gyventojų jau sklinda kalbos, kad geriau nusipirksiu namą Ispanijoje, nes reikės mažiau šildyti ir malkoms išleisti. Jungtinės Amerikos valstijos pasirašo sutartis su ūkininkais ir gamintojais, kad jeigu tu man pagaminsi tam tikrus produktus, aš juos vėliau parduosiu. Taip žmonės gali drąsiai gaminti, žinodami, kad produkciją bus galima lengvai realizuoti“.*

Visų respondentų atsakymai, pastebėjimai ir pasiūlymai labai vertingi reikalingi ir taiklūs. Kad būtų galima papildyti anksčiau sukurta Lietuvos kaimo bendruomenės darnaus vystymosi modelį, reikia gauto tyrimo duomenis išanalizuoti ir apibendrinti.

2.4. Tyrimo duomenų analizė ir apibendrinimas

Europos komisija ir Jungtinių tautų organizacija turi puikią viziją ir misiją ateities kartu kaimo bendruomenėse gyvenimo kokybės užtikrinimui. Jų pasiūlymai ir priemonės diegiamos vakarų Europos valstybėse duoda gerus rezultatus.

Analizuojant kokybinio tyrimo respondentų atsakymus, galima išskirti kelias pagrindines problemas:

1. Monopolija – didelės gamyklos diktuoja kainas nepalikdamos galimybių išgyventi smulkiesiems verslininkams. Jeigu ne Europos sąjungos išmokos – dabartiniai ūkininkai bankrutuotų. Neužtikrinama tvari tiekimo grandinė.
2. Rinka – jos nėra arba ji perpildyta, produkcijos yra užauginama daugiau negu šiuo metu yra jos vartotojų valstybėje. Dideli mokesčiai, brangi darbo jėga ir žaliavos – per didelės išlaidos konkurencingai kainai su kitomis kaimyninėmis valstybėmis.
3. Lyderystė – niekas nebenori rizikuoti savo kapitalu ir inicijuoti pokyčius kaimo bendruomenėse. Gyventojai nenori vienytis, bijo, kad nepasiseks.
4. Švietimas – neparuošiami specialistai, kurie mokėtų naudotis išmania ūkininkų technika. Mokyklose nebėra mokinių, o valstybė investuoja daug pinigų į mokyklų renovacijas. Vėliau tas mokyklas uždaro. Vaikai privesti anksti keltis, kad važiuotų toli į mokyklas. Išvargsta ir nebenori prisiminti kaimo, nori keltis į miestus.
5. Valdžios neveiklumas – uždarytos gamyklos ir fabrikai, išnykusi linų pramonė. Nesuteikiamos mokesčių lengvatos. Arogantiškas valdininkų požiūris į žmogų.
6. Infrastruktūra – neasfaltuoti keliai, laužoma technika.. Brangi logistika išaugina kainas parduotuvių lentynose ir kenkia aplinkai padidindama CO2 išmetamų dujų kiekį. Nebeapsimoka gaminti biokuro, o už gamtines dujas mokame brangiausiai.

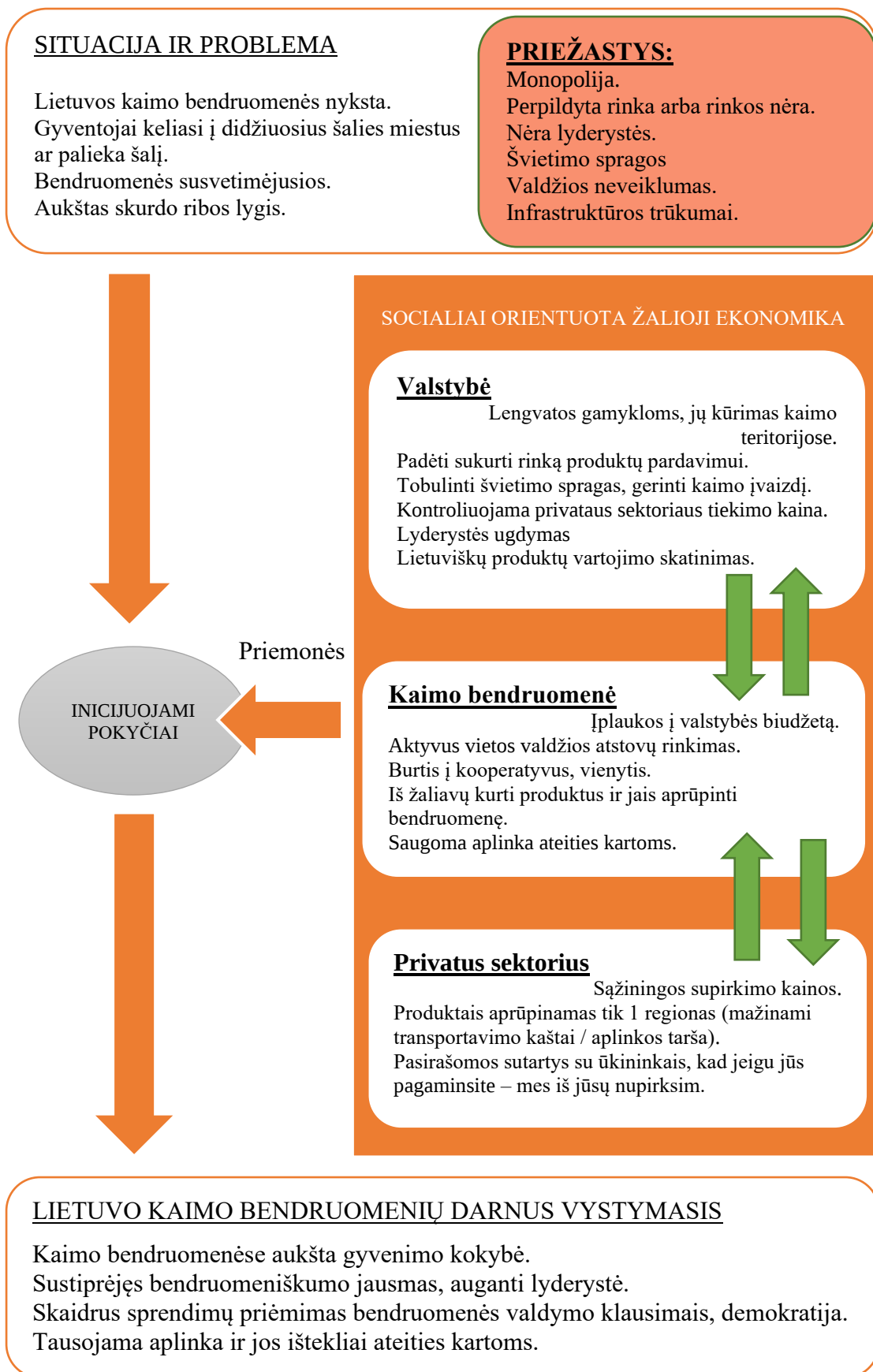
Su aukščiau paminėtomis problemomis susiduria visos Lietuvos kaimo bendruomenės. Ir tai yra valstybės lygio problema. Pačios bendruomenės šiuo metu gali sau padėti, tik organizuodamos renginius, kad pasimirštų problemos. Bet daugiau pati bendruomenė negali nieko padaryti. Valstybė sprendimus priima centralizuotai, nesuteikdama galių pačioms bendruomenėms ir jų nariams veikti. Valdžios atstovai nėra suinteresuoti gyvenimo kokybės kaimo bendruomenėse gerinimu. Skaudžiausia Lietuvos kaimo patirtis – uždarytos gamyklos, prarastos darbo vietos. Skirtos išmokos nepadėjo gyventojams pasijusti geriau. Visa ši patirtis

neskatina jaunimo rinktis pasilikti gyventi kaime, kaip kad gyveno jų tėvai. Švietimo įstaigos formuoja įvaizdį, kad darbas kaimo bendruomenėse nėra prestižinis, o ir vasaros gale nuėmus derlių negaunama pakankamai pajamų. Kol jaunimas nematys rezultatų, tol negrįš į kaimo bendruomenes. Darnus Lietuvos kaimo bendruomenių vystymasis šiuo metu yra sudėtingas ir sunkiai įveikiamas valdžios atstovams uždavinys. O respondentų nuomone situaciją labai sudėtinga pakeisti, kadangi šalyje trūksta gyventojų.

3. SOCIALIAI ORIENTUOTOS ŽALIOSIOS EKONOMIKOS KONCEPCIJA PAREMTAS LIETUVOS KAIMO BENDRUOMENIŲ DARNAUS VYSTYMOŠI MODELIS IR REKOMENDACIJOS

Atlikus mokslinės literatūros analizę nagrinėjant socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos koncepciją, jos principus ir svarbą, buvo sukurtas Lietuvos kaimo bendruomenių darnaus vystymosi teorinis modelis. Autorinis kokybinis tyrimas su potencialiais socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos atstovais leido nustatyti pagrindines dabartinės Lietuvos situacijos problemas ir surinkti pakankamai informacijos, kad būtų galima apibendrinti visus rezultatus ir papildyti socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos koncepcijomis paremtą kaimo bendruomenių darnaus vystymosi teorinį modelį bei pateikti siūlymus darnaus vystymosi užtikrinimui.

Anksčiau sudarytame teoriniame modelyje trūko įvardintų priežasčių dabartinės situacijos. Taip pat, nebuvo nustatyti ir pavaizduoti kas turi būti konkrečių pokyčių iniciatoriai. Dėl to įvardintos trys veiklos sritys ekonomika, socialinė veikla ir aplinkos apsauga buvo pakoreguotos į valstybės, privataus sektoriaus ir kaimo bendruomenės, kurie dirbdami tarpusavyje užtikrins darnius ekonominius santykius, socialinę gerovę bei aplinkos išsaugojimą Lietuvos kaimo bendruomenėje. Kadangi kaimo bendruomenės nėra priskiriamos valstybės ar privačiam sektoriui, su jomis turi bendradarbiauti ir joms padėti valstybė ir privatus sektorius, tai yra ekonomika ir jos kuriama nauda turi būti matuojama ne pelnu ar pardavimų rodikliais, o žmogaus poreikių patenkinimu ir ateities gerovės užtikrinimu. Darnaus vystymosi modelis su pakeitimais yra pavaizduotas 5 paveiksle. Šis modelis parodo tik ryšius tarp valstybės ir kaimo bendruomenės bei privataus sektoriaus ir kaimo bendruomenės. Darbe nebuvo nagrinėjama kaip turėtų keistis valstybės ir privataus sektoriaus tarpusavio veiksmai ir ryšiai ir ar jie apskritai turėtų keistis. Žalios rodyklės tarp kaimo bendruomenės ir valstybės, parodo, kad jeigu valstybė skirs dėmesį ir įdės pastangų, ji gaus atgalinį ryšį iš bendruomenių. Taip pat ir su ryšiu tarp privataus sektoriaus ir kaimo bendruomenės. Tai yra tarp skirtingų pusių turi vykti bendradarbiavimas. Ne kiekviena pusė turi ieškoti sau naudos, o rūpintis viena kita. Dabartiniu atveju valstybė yra stipresnė prieš kaimo bendruomenės, mažų miestelių gyventojai nepasitiki valdžia, nejaučia, kad valstybė jais gali ir nori rūpintis.

5 pav. Socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos koncepcija paremtas Lietuvos kaimo bendruomenių darnaus vystymosi modelis (Šaltinis: sudaryta darbo autorės).

Todėl suformavus galutinį siūlomą socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos koncepciją paremtą Lietuvos kaimo bendruomenių darnaus vystymosi modelį, galima įvardinti ir detaliau aprašyti visus įvardintus pasiūlymus darnaus vystymosi modelyje:

Valstybė – vienas pagrindinių principų, tai valdymo idėjos pakeitimas. Visų iniciatyvų centre ne valstybės biudžetas, o žmogus ir jo atitolinimas nuo skurdo ir prasto gyvenimo. Valstybė turi daryti išimtis mokesčių atžvilgiu, tai yra taikyti lengvatas gamykloms, kad paskatinti jų kūrimą kaimo teritorijose. Taip sukuriant darbo vietas ir į biudžetą surenkant lėšas per grįžtančius Sodros ar gyventojų pajamų mokesčius iš darbuotojų atlyginimų. Spręsti rinkos problemas, nustatyti produktams ekologinius ir biologinės vertės reikalavimus, kuomet būtų pirmenybė teikiama vietos ūkininkų produkcijai ir tik tada įsileisti į šalį svetimą produkciją. Tuo pačiu skatinant lietuviškų produktų vartojimą. Arba padėti ūkininkams surasti kur realizuoti jų produkciją, taip kontroliuojant privataus sektoriaus tiekimo kainą. Bei nepamiršti švietimo. Atnaujinti mokyklų ir universitetų programas, sudaryti lengvesnes sąlygas persikvalifikavimui, taip suteikiant kaimo specialybėms orų įvaizdį.

Privatus sektorius – turėtų pasikeisti ideologija, kuri būtų paremta ne pelno auginimo bet kokia kaina, o į žmoniškųjų išteklių saugojimą, nes be žmonių rankų ir proto įmonės negyvuotų. Su valstybės priežiūra nustatyti sąžiningą žaliavų supirkimo kainą, kad ūkininkai gautų padorų atlygį, galėtų padengti žaliavų kaštus ir leistų užsidirbti. Nekurti didelių monopolinių gamyklų, kad nereikėtų pagamintos produkcijos vežioti per visą Lietuvą. Tai yra, produktais aprūpinti regionus, kuriuose produkcija išauginta ir pagaminta. Sumažinus logistikos kaštus sumažės ir aplinkos tarša. O remiant ir saugant vietinius ūkininkus turi būti pasirašomos sutartys, kad jeigu jie užaugins ar pagamins produkciją – mes iš jūsų nupirksim ir ją parduosim.

Kaimo bendruomenės – svarbu įgauti drąsos ir burtis į įvairiausius kooperatyvus, vienytis, kovoti ir saugoti savo tradicijas, amatą ir aplinką ateities kartoms. Bendruomenės užauginančios žaliavą, turėtų pačios ją ir perdirbti. Taip bus sukuriant darbo vietų ir atitinkamas pajamas. Turėtų būti vystomas modelis: pervežimo tarp auginimo – gamybos – vartojimo mažinimas. Gyventojai pradės tarpusavyje bendrauti, dalintis, vykdyti mainus. Vėl bus atidaromos mokyklos ir organizuojami didesni renginiai. Labiau rūpinamasi senesnio amžiaus gyventojais ir ugdoma savanorystė. Pokyčiai prasideda nuo aktyvaus valdžios atstovų rinkimo ir tikėjimo, kad situacija gali pasikeisti, reikia tik patiems norėti tų pokyčių.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Atlikus mokslinės literatūros analizę buvo nustatyta, kad kaimo bendruomenės yra priskiriamos trečiajam sektoriui, tai yra jų negalima priskirti nei valstybės nei privačiam sektoriui. Trečiasis sektorius – tai ne pelno siekiančios organizacijos, kurių tikslas gyventojų gerovė. Sukurtas Lietuvos kaimo bendruomenių darnaus vystymosi teorinis modelis pagal tris pagrindines sritis, kurias nagrinėja socialiai orientuota žaliaji ekonomika. Modelyje išskirti pagrindiniai reikalingi pokyčiai ekonominiuose, socialiniuose ir aplinkos apsaugos santykiuose.
2. Atliktas atvejo analizę Europos kaimo bendruomenėse, įvardinus kiekvienų pokyčių tikslą, vertybes ir procesus, kuriais buvo remtasi, naudotus metodus ir pasiektus rezultatus leido lengvai įvardinti veiksniai kas skatina darnų vystymąsi kaimo bendruomenėse. Veiksniai yra šie: darnūs procesai, vadovavimas, kultūra ir sąmoningumas. Šie veiksniai paliečia piliečių pareigą saugoti tradicijas, lyderystės ugdymą, organizacijų ir jų veiklos įtaką visuomenei bei emocinių savybių stiprinimą, bendrumo suvokimą.
3. Ekspertinio interviu metu buvo nustatyta, kad kaimo gyventojai valdžios šiuo metu vykdomą kaimo vystymo politiką vertina neigiamai, o Lietuvos kaimo bendruomenėse trūksta lyderių, kurie imtųsi iniciatyvos. Atvejų analizė parodė, kad visose situacijose atsirasdavo savanoris ar lyderis, kuris nepabijodavo surizikuoti savo kapitalu ir sukurdavo iniciatyvines grupes. Taip įkvėpdamas kitus prisidėti prie iniciatyvos. Lietuvos atveju niekas nebenori kaimo vietovėse rizikuoti. Valdžia ir kaimo vietovės gyventojai nedirba kartu, o priimami sprendimai nesprendžia visos bendruomenės problemas.
4. Atliktas autorinis tyrimas leidžia daryti išvadą, kad kaimo bendruomenės gyvuotų, valstybė privalo kurti strategijas, aljansus, partnerystes, kurios lemtų dabartinės situacijos pertvarką. Tai įtakojo teorinio modelio pokyčius, kai orientuojamasi turėtų būti nei į ekonominius, socialinius ar aplinkosaugos santykius, o į valstybės, privataus ir kaimo bendruomenių partnerystę. Jeigu šie trys sektoriai nebendradarbiaus tarpusavyje, kaimo bendruomenės nesivystys darniai.
5. Autorinis Socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos koncepcija paremtas Lietuvos kaimo bendruomenių darnaus vystymosi modelis apima šiuos elementus: 1) Kontekstą (situacija ir problema) ir priežastis; 2) Priemonės Socialiai orientuotai žaliai ekonomikai vystyti: valstybės lygiu (lengvatos gamybiniam verslui, rinkos formavimui bendruomenių verslui, tobulinti švietimo spragas, gerinti kaimo įvaizdį, ugdyti lyderystę bei skatinti lietuviškų produktų vartojimą), kaimo bendruomenių lygiu (aktyvus vietos valdžios atstovų rinkimas,

būrimasis į kooperatyvus, turimas žaliavas panaudoti produktų kūrimui ir jų realizavimui savo bendruomenėje, gavus lengvatas gamybiniam verslui, valstybė gautu įplaukas į valstybės biudžetą), privataus sektoriaus lygiu (mokėti sąžiningas supirkimo kainas gamintojams, produktais aprūpinti tik vieną regioną, decentralizuoti logistikos centrus, mažinant taršą išvežiojant produktus po Lietuvą, pasirašyti sutartis su ūkininkais, kurie būtų tikri, kad iš produkcija bus nupirkta); 3) Pokyčių inicijavimą; 4) Lietuvos kaimo bendruomenių darnaus vystymosi laukiamus rezultatus (aukšta gyvenimo kokybė kaime, sustiprėjęs bendruomeniškumo jausmas, auganti lyderystė, skaidrus sprendimų priėmimas bendruomenės valdymo klausimais, demokratija, Tausojama aplinka ir jos ištekliai ateities kartoms).

6. Esamai situacijai pagerinti yra siūlomos dvi išeitys. Pirma: kaimo gyventojai turi burtis į kooperatyvus. Tai yra, ūkininkaujantys ar gaminantys produkciją gyventojai turi burtis ir apjungti savo turimus išteklius į bendrą verslą. Antra: valstybės vykdoma politika turi būti orientuota ne į valstybės biudžeto surinkimą, o Lietuvos gyventojų kaimuose išsaugojimą. Tai yra, valstybės atstovai turėtų rūpintis ne savo, o savo šalies gyventojų gerove.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Aleksandravičius A., Žukovskis J. (2011). Kaimo bendruomenių raida ir jų veiklos tikslai: siekiant darnumo visuomenėje. *Verslo ir kaimo vystymosi tyrimų institutas*. Nr. 1 (25), p. 7-15.
2. Altenburg, T., & Assmann, C. (Eds.). (2017). *Green Industrial Policy. Concept, Policies, Country Experiences*. Geneva, Bonn: UN Environment; German Development Institute / Deutsches Institut für Entwicklungspolitik (DIE). ISBN No: 978-92-807-3685-4.
3. Aplinkos apsaugos agentūra (2010). *Šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekio tendencijos Lietuvoje 1990 - 2010m.* Prieiga per internetą: <http://klimatas.gamta.lt/files/%C5%A0ESD%20Trendai%20AAA%20svetainei.pdf> (žiūrėta 2019 m. rugsėjo 7 d.).
4. Atvejo analizės metodas – kaip būdas susieti suaugusiojo turimą patirtį, mokymosi teoriją ir praktiką (2015). Europos suaugusiųjų mokymosi elektroninė platforma. Prieiga internetu: <https://epale.ec.europa.eu/lt/content/atvejo-analizes-metodas-kaip-budas-susieti-suaugusiojo-turima-patirti-mokymosi-teorija-ir> (žiūrėta 2018 m. balandžio 14 d.).
5. Campos, L.M.J, Avila. C.R.(2012). The social economy in the European union. Visits and Publications, Unit EESC-2012-55-EN, p. 61. doi: 10.2864/19534.
6. Cato M. S (2012). Green economics: putting the planet and politics back into economics. *Cambridge Journal of Economics*, Volume 36, Issue 5, 1 September 2012, Pages 1033–1049. Prieiga per internetą: <https://academic.oup.com/cje/article/36/5/1033/1694402> (žiūrėta 2018 m. gegužės 14 d.).
7. Cato M.S. (2009). *Green Economics: An Introduction to Theory, Policy and Practice*. Earthscan, p. 224.
8. Čiegis, R., Zeleniūtė, R. (2008). Ekonomikos plėtra darnaus vystymosi aspektu. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*, Kaunas ž: Vytauto Didžiojo universitetas, T. 2, Nr. 1, p. 37-54.
9. Czech B., (2009). *Ecological economics*. Prieiga per internetą: http://www.steadystate.org/wp-content/uploads/Czech_Ecological_Economics.pdf (žiūrėta 2018 m. balandžio 13 d.).

10. Darnus vystymasis: teorija ir praktika. 2019 m. balandžio 18–19 d. Konferencijos medžiaga. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 2019.
11. Defourny J. & Develtere P., (1999). The worldwide making of a third sector. Prieiga per internetą: https://emes.net/content/uploads/publications/Defourny.Develtere_SE_NorthSouth_Chap1_EN.pdf (žiūrėta 2018 m. balandžio 27 d.).
12. Dragusanu R., Giovannucci D. & Nunn N. (2014) the Economics of Fair Trade. In the: Journal of Economic Perspectives, VOL. 28, No. 3, p. 217-236.
13. Dvarionas D. (2009). Socialinė ekonomika ir pilietinė visuomenė. Metodinė priemonė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
14. Gvildienė A. (2015). *Socialinis verslumas – galimybė atsigauti kaimiškoms vietovėms*. Šakių rajono laikraštis. Prieiga internetu: <http://www.drg.lt/ukis-ir-verslas/11606-socialinis-verslumas-galimybe-atsigauti-kaimiskoms-vietovems> (žiūrėta 2019 m. rugsėjo 7 d.).
15. Gvildienė, A. (2015). Socialinis verslumas – galimybė atsigauti kaimiškoms vietovėms. *Šakių rajono laikraštis draugas*. Prieiga per internetą: <http://www.drg.lt/ukis-ir-verslas/11606-socialinis-verslumas-galimybe-atsigauti-kaimiskoms-vietovems> (Žiūrėta 2019 m. spalio 6 d.).
16. Hargot, O. (2016). Community development in Europe. Toward a common framework and understanding. Prieiga per internetą: http://eucdn.net/wp-content/uploads/2014/10/EuCDN-Publication_FINAL.pdf (žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.).
17. Infografikas: šiltnamio dujų išlakos pagal šalis ir sektorius (2019). Europos parlamentas. Prieiga per internetą: <https://www.europarl.europa.eu/news/lt/headlines/society/20180301STO98928/infografikas-siltnamio-duju-islakos-pagal-salis-ir-sektorius> (žiūrėta 2019 m. rugsėjo 7 d.).
18. Jahier, L., Balon, K., Coheur, A. (2017). Pastarojo meto socialinės ekonomikos raida Europos Sąjungoje. Santrauka. Vizitų ir leidinių tarnyba EESC-2017-104-LT, p. 16-20. doi:10.2864/748719.
19. Jatulienė L.S. (2010). Kaimo bendruomenės aktyvinimo galimybės: magistro darbas. Šiaulių universitetas: Socialinės gerovės ir negalės studijų fakultetas specialiosios pedagogikos katedra.

20. Kazakevičiūtė, A., Bagdonienė, L., Rai, S. (2012). Bendrakūros kompleksiskumas išteklių, tiekimo grandinės valdymo ir atvirųjų inovacijų teorijų sandūroje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 4 (28), 188–196.
21. Kleinaitė I. (2010). Kitoks požiūris. Indrė Kleinaitė: šios ekonomikos gelbėti nereikia, laikas kurti naują ekonomiką. Prieiga per internetą: http://www.technologijos.lt/n/zmoniu_pasaulis/redakcijos_akiratis/S-11105/straipsnis/Kitoks-poziris-Indre-Kleinaite:-sios-ekonomikos-gelbeti-nereikia-laikas-kurti-nauja-ekonomika?l=2&p=1 (žiūrėta 2017 m. gruodžio 16 d.).
22. Krankalis R., Anzelytė R. (2013). Darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimas kaimiškiose savivaldybėse. *Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje*. Vilnius : BMK Leidykla. 2013, Nr. 1 (5), p. 40-52.
23. Lewis M.T. (2017). *Navigating System Transition in a Volatile Century*. Prieiga per internetą: <https://thenextsystem.org/navigating-system-transition-volatile-century> (žiūrėta 2019 m. rugsėjo 28 d.).
24. Lietuvoje 2016 m. skurdas arba socialinė atskirtis grėsė 870 tūkst. asmenų (2016). Eurostat. Prieiga per internetą: <http://124.lt/lt/visuomene/item/214332-eurostat-lietuvoje-2016-m-skurdas-arba-socialine-atskirtis-grese-870-tukst-asmenu> (žiūrėta 2018 m. balandžio 13 d.).
25. Lietuvos gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos (2019 m. leidimas) Skurdo rizikos lygis (2019). Oficialios statistikos portalas. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/liuvos-gyventoju-pajamos-ir-gyvenimo-salygos/liuvos-gyventoju-pajamos-ir-gyvenimo-salygos-2019/liuvos-gyventoju-pajamos-ir-gyvenimo-salygos/liuvos-gyventoju-pajamos-ir-gyvenimo-salygos-2019/skurdo-rizika/skurdo-rizikos-lygis-po-socialiniu-ismoku> (žiūrėta 2019 m. gruodžio 7 d.).
26. Maximizing the potential of social economy and social enterprises (2014). Informal EPSCO Council. *Social platform, Milan, Italy*. Prieiga per internetą: <https://www.socialplatform.org/documents/the-importance-of-the-social-economy/> (žiūrėta 2019 m. rugpjūčio 24 d.).
27. Monzón J. L. & Chaves R. (2012) The social economy in the European Union. p. 19. Prieiga per internetą: <https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/qe-30-12-790-en-c.pdf> (žiūrėta 2018 m. balandžio 13 d.).
28. Naruševičius, V, Lazdinis, L (2011). Darnaus vystymosi politika ir valdymas. Vadovėlis. Vilnius: MRU Leidybos centras.

29. Nevyriausybių organizacijų kūrimas ir jų veiklos gairės. (2002). Informacinis rinkinys nevyriausybiniams organizacijoms. Vilnius: Art Line.
30. PACT Foundation. Prieiga per internetą: <http://eucdn.net/members/pact-foundation/> (žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.).
31. *Principles, priorities and pathways for inclusive green economies: Economic transformation to deliver the SDGs* (2019). Green Economy Coalition (GEC). Prieiga per internetą: <https://www.greenecommycoalition.org/assets/reports/GEC-Reports/Principles-priorities-pathways-inclusive-green-economies-web.pdf> (žiūrėta 2019m rugpjūčio 24 d.).
32. Singh D., (2017). Ecological services, ecological economics: looking at the sustainable development agenda. Prieiga per internetą: <http://mpp.nls.ac.in/blog/tag/ecological-economics/> (žiūrėta 2018m sausio 6 d.).
33. Skurdas Lietuvoje. Ką daryti? (2007) Pilietinės visuomenės institutas. Prieiga per internetą: http://www.svkc.lt/site/files/file/_r-u_metodine-medziaga/%5BPamokos/p_m__Skurdas-Lietuvoje.pdf (žiūrėta 2018 m. balandžio 13 d.).
34. Skurdo rizikos lygio Lietuvoje statistika (2016), Oficialiosios statistikos portalas. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R453#/> (žiūrėta 2018 m. balandžio 13 d.).
35. Smith, G. (2004). Green citizenship and the social economy. University of Southampton, ECPR Joint Session, Uppsala, p. 3-4.
36. Social economy in the EU (2019). European Commission. *An official website of the European Union*. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy_en (žiūrėta 2019 m. rugpjūčio 24 d.).
37. Štreimikienė D., Pušinitė R. (2006). Lietuvos vartotojų preferencijos ir pasirengimas mokėti už „žaliąją“ energiją. Vilniaus universitetas, mokslo žurnalas: *Ekonomika.*, p. 78-90.
38. Tamaševičius V. (2015) Tyrimų metodai. Mokomoji knyga. Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius. ISBN 978-609-459-494-6; p. 31-40.
39. The Enterprises and Organizations of the Third System: Strategic Challenge for Employment (2000). CIRIEC (International Center of Research and Information on Public and Cooperative Economy). Liege: CIRIEC. P. 116-135.
40. The social economy (2011). Eurodiaconia. *Briefing for members*. Prieiga per internetą: <https://eurodiaconia.org/wordpress/wp->

[content/uploads/2015/09/SERV_26_11_Briefing_for_members_on_the_Social_Economy.pdf](#) (žiūrėta 2018 m. sausio 6 d.).

41. The social economy in the European union (2012). European Economic and Social Committee. Belgija: “Visits and Publications” Unit. doi: 10.2864/16207.
42. World Fair Trade Organization, (2013). 10 principles of fair trade. Prieiga per internetą: <https://wfto.com/fair-trade/10-principles-fair-trade> (žiūrėta 2017 m. lapkričio 11 d.).
43. Žalioji ekonomika: ar esi jos dalis? (2012). Viešojo įstaiga „Tėviškės alkas“. Prieiga per internetą: <http://alkas.lt/2012/06/06/zalioji-ekonomika-ar-esi-jos-dalis/> (žiūrėta 2019 m. rugsėjo 7 d.).
44. Žalioji energetika – gelbėjimosi ratas Lietuvai (2017). Lietuvos žinios. Prieiga per internetą: <https://www.enerstena.lt/lt/news/%C5%BEalioji-energetika-%E2%80%93-gelb%C4%97jimosi-ratas-lietuvai> (žiūrėta 2019 m. rugsėjo 7 d.).

SOCIALIAI ORIENTUOTOS ŽALIOSIOS EKONOMIKOS KONCEPCIJŲ TAIKYMAS LIETUVOS KAIMO BENDRUOMENIŲ DARNIAM VYSTYMUISI

Eglė KUNELYTĖ

Magistro darbas

Kokybės vadybos programa

Vilniaus universiteto ekonomikos ir verslo administravimo fakultetas vadybos katedra

Darbo vadovas: Prof. dr. D. Serafinas

Vilnius, 2020

SANTRAUKA

55 puslapiai, 5 lentelės, 5 paveikslai, 44 literatūros šaltiniai.

Magistro darbo tikslas – sukurti ekonominės gerovės modelį, kurio pagalba būtų užtikrinamas Lietuvos kaimo bendruomenių darnus vystymasis. Darbo tikslui pasiekti buvo išsikelti šie uždaviniai:

1. Atlikus mokslinės literatūros analizę sukurti Lietuvos kaimo bendruomenių darnaus vystymosi teorinį modelį.
2. Atlikti atvejo analizę Europos kaimo bendruomenėse ir įvardinti veiksnius kas skatina darnų vystymąsi kaimo bendruomenėse.
3. Atlikti autorinį kokybinį tyrimą su potencialiais socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos atstovais ir išsiaiškinti kokie procesai ir veiksmai paskatintų bendruomenių plėtrą Lietuvoje.
4. Apibendrinti gautus rezultatus ir sukurti socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos koncepcijomis paremtą kaimo bendruomenių darnaus vystymosi modelį bei pateikti siūlymus darnaus vystymosi užtikrinimui.

Darbe nagrinėjama socialiai orientuotos žaliosios ekonomikos koncepcija ir principai. Remiantis Lietuvos ir užsienio autorių mokslinė literatūra atliekama analizė leido suformuoti teorinį Lietuvos kaimo bendruomenių darnaus vystymosi modelį. Autorinio tyrimo metodai: atvejo analizė ir kokybinis giluminis, pusiau struktūruotas interviu. Šių metodų dėka tikrinamas teorinis darnaus vystymosi modelis. Tyrimo metu nustatyti veiksniai, kurie skatina bendruomenių darnų vystymąsi Europos šalyse bei leidžia įvardinti esmines problemas

Lietuvos kaime. Tyrimų metu surinkta informacija buvo panaudota teorinio modelio patobulinimui ir pasiūlymų suformavimui.

Gauti tyrimo rezultatai rodo, kad pačios bendruomenės šiuo metu gali sau padėti, tik organizuodamos renginius, kad pasimirštų problemos. Bet daugiau pati bendruomenė negali nieko padaryti. Valdžios atstovai nėra suinteresuoti gyvenimo kokybės kaimo bendruomenėse gerinimu. Švietimo įstaigos formuoja įvaizdį, kad darbas kaimo bendruomenėse nėra prestižinis. Darnus Lietuvos kaimo bendruomenių vystymasis šiuo metu yra sudėtingas ir sunkiai įveikiamas valdžios atstovams uždavinys.

Raktiniai žodžiai: socialiai orientuota žaliaji ekonomika, darnus vystymasis, kaimo bendruomenės, gyvenimo kokybė.

THE APPLICATION OF SOCIALLY ORIENTED GREEN ECONOMY CONCEPTS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF LITHUANIAN RURAL COMMUNITIES

Eglė KUNELYTĖ

Paper for the Master`s degree

Quality Management Master`s Program

Vilnius University, Faculty of Economics and Business Administration, Management

Department

Supervisor: Assoc. Prof. dr. D. Serafinas

Vilnius, 2020

SUMMARY

55 pages, 5 tables, 5 figures, 44 references.

The aim of the master's thesis is to create a model of economic welfare, which would help to ensure the sustainable development of Lithuanian rural communities. The following tasks were set to achieve the aim of the work:

1. To develop a theoretical model of sustainable development of Lithuanian rural communities after the analysis of scientific literature.
2. Conduct a case study in rural European communities and identify factors that contribute to sustainable development in rural communities.
3. Carry out qualitative research with potential representatives of socially oriented green economy and find out what processes and actions would encourage community development in Lithuania.
4. Summarize the results obtained and create a model for sustainable development of rural communities based on the concepts of socially oriented green economy and make proposals for ensuring sustainable development.

The paper examines the concept and principles of a socially oriented green economy. Based on the scientific literature of Lithuanian and foreign authors, the theoretical model of sustainable development of Lithuanian rural communities was formed. The author's research

methods: case study and qualitative in-depth, semi-structured interview. These methods test the theoretical model of sustainable development. The research identified the factors that promote the harmonious development of communities in European countries and allow to identify the main problems in Lithuanian rural areas. The information collected during the research was used to improve the theoretical model and to formulate proposals.

The results of the study show that communities themselves can currently help themselves only by organizing events to forget about problems. But more cannot be done by the community itself. Authorities are not interested in improving the quality of life in rural communities. Educational institutions are creating the image that work in rural communities is not prestigious. The sustainable development of rural communities in Lithuania is currently a difficult and difficult task for the authorities.

Keywords: socially oriented green economy, sustainable development, rural communities, quality of life.

PRIEDAI

1 priedas. Interviu apklausos anketa.

1. Dėl kokių priežasčių gyventojai renkasi gyventi didmiesčiuose, o ne kaimo bendruomenėse?
2. Kaip reikėtų plėtoti socialinius – ekonominius santykius, kad būtų sumažinta nelygybė tarp miesto ir kaimo gyventojų, skurdas bei didinamas pasitenkinimas gyvenimo kokybe kaime?
3. Ar galėtumėte pateikti keletą pavyzdžių kaip turėtų atrodyti darnus kaimo bendruomenių vystymasis?
 - 3.1. Kokie būtų būdai, kurie tvariai užtikrintų socialiai remtinų gyventojų paramą?
 - 3.2. Kokie subjektai turėtų dalyvauti?
 - 3.3. Kokie procesai ir veiksniai turėtų apjungti subjektus?
4. Kas turėtų pradėti inicijuoti pokyčius dabartinėje situacijoje?
5. Kiti pastebėjimai ir pasiūlymai

Pakomentuokite žemiau nurodytus faktorius, kurie numanoma galėtų pritraukti gyventojus į kaimo vietas:

1. Ekonominiai:

- 1.1. Ar turėtų būti nustatyta minimali kainos riba, kuri mokama gamintojams/paslaugų tiekėjams, kuri leistų padengti gamybos sąnaudų kaštus? Jeigu taip, kas turėtų nustatyti šią kainą?
- 1.2. Ar būtų naudinga nustatyti prekybos priemonę, kuri būtų skirta kaimo bendruomenės infrastruktūrai gerinti, darbo našumui didinti? Prekybos priemonė – tai nuo produkto/paslaugos perkamos kainos dalis, kuri atitektų bendruomenei. Šie pinigai būtų viešai skelbiami ir atsiskaitoma kas su jais buvo padaryta.

2. Socialiniai:

- 2.1. Ar reikėtų apibrėžti darbo sąlygas ūkiuose/gamyklose? Jeigu taip, kas turėtų nustatyti darbo saugos ir sveikatos reikalavimus? Kas turėtų tikrinti ar jų yra laikomasi?
- 2.2. Ar žinojimas apie tinkamas darbo ir sveikatos sąlygas paskatintų gyventojus eiti dirbti į ūkius/gamyklas?
- 2.3. Kaip manote ar kaimo bendruomenėse vyrauja lyčių/kartų nelygybė?
- 2.4. Ar reikalingas didesnis švietimo dėmesys siekiant auginti amato besimokančius gyventojus?

2.5. Ar kaimo gyvenvietėse galėtų būti organizacija, kuri kurtų ir rūpintųsi kaimo bendruomenės tradicijomis?

2.6. Ar būtų maloniau gyventi kaime, jeigu vyktų renginiai, koncertai, mokymai?

3. Aplinkos apsauga:

3.1. Kaip manote, ar Lietuvos gyventojai vertina lietuvišką žemės ūkį ir jį saugo? Ar skatinamas lietuviškos produkcijos vartojimas mūsų šalies viduje?

3.2. Ar kaimo vietovėse esantys ištekliai yra tinkamai panaudojami?

3.3. Ar kaimo vietovėse veiklą vykdančios ūkiai ir/ar kiti įvairios produkcijos gamintojai užmiesčio ribose naudoja vietines žaliavas? Jeigu nenaudoja, kodėl renkasi kitų šalių?

3.4. Ar atliekos yra teisingai rūšiuojamos/naikinamos?

3.5. Ar sukurta darbo vieta, kurios dėka gali kurti ar prisidėti prie sveiko ir natūralaus produkto kūrimo (įskaitant ir nekenksmingas darbo sąlygas) paskatintų nesirinkti didmiesčių ir likti kaime?